

NOAM CHOMSKY

MOĆ I TEROR

Noam Chomsky
Moć i teror

Priredili
John Junkerman
Takei Masakazu

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2003.

Uvod

Neposredno nakon terorističkog napada 11. rujna, ionako zahtjevan raspored obveza Noama Chomskog dobio je još nekoliko stupnjeva na intenzitetu. U mjesecima koji su uslijedili, održao je mnoge govore i dao bezbrojne intervjue. Dobar dio tih intervjua dao je upravo stranim medijima, koji su mu se obratili kao pripadniku šačice američkih intelektualaca protivnima politici agresivnog odgovora na napad kakav je zastupala Busheva administracija.

S nepokolebljivim uvjerenjem, Chomsky je tisuće puta ponovio svoju tezu o nemogućnosti pristupa problemu terorizma slabih protiv moćnih bez suočavanja sa "nespomenutim, ali daleko ekstremnijim terorizmom moćnih protiv slabih". Takav stav, potkrijepljen brojnim primjerima, dokumentima i analizama nije imao odjeka ni u Washingtonu ni kod američkih mainstream medija, ali je zato privukao pozornost šire publike u SAD-u i inozemstvu koja se još jednom okrenula Chomskom kao glasu razuma i savjesti, glasu koji je kao takav poznat već desetljećima.

Taj glas je dopro i do Japana, gdje živim, i to u obliku prijevoda njegove knjige *11. 09.* (podnaslov japanskog izdanja glasi:

"Amerika nije pozvana na odmazdu"), objavljenom krajem studenog. Nadahnuti knjigom, producent jedne nezavisne filmske kuće i ja krenuli smo pripremati materijale za dokumentarac o Chomskom i njegovim viđenjima terorizma i američke moći. Ova knjiga je rezultat tih nastojanja.

Prvi uvid u intenzitet autorovog života dobili smo kada smo mu se obratili molbom da nam pomogne oko dokumentarca. Bilo je to početkom siječnja 2002. Pokazalo se kako je zainteresiran za rad na filmu, ali prvi slobodan termin u rasporedu intervjua bio je tek u svibnju. U međuvremenu je trebao putovati na Svjetski socijalni forum u Porto Allegre u Brazilu; zatim u Tursku kao svjedok u procesu koji se vodio protiv njegovog turskog izdavača; potom u Kolumbiju, dok je u ožujku morao provesti tjedan dana u Kaliforniji. Pozvao nas je da mu se u njegovim putovanjima pridružimo i snimimo govore koje će održati.

Odlučili smo obaviti snimanje u Kaliforniji gdje je pozvan održati dva predavanja o lingvistici u sklopu svog godišnjeg ciklusa. Za

petodnevnog boravka u Kaliforniji Chomsky je održavao i konzultacije za studente sveučilišta, razgovarao sa studentima lingvistike, u "slobodno vrijeme" održao je pet predavanja sa širokim rasponom političkih tema (od kojih smo snimili tri) i to pred publikom koja je brojila više od pet tisuća ljudi.

Do završnog dana, jednog petka u Palo Altu, glas mu je napukao i bio je mrtav umoran, ali čim se obratio usredotočenoj masi od pet tisuća ljudi okupljenih u hotelskoj plesnoj dvorani, vratio je svoj ritam. Kako je večer napredovala, njegova energija se obnavljala, od dugog govora o prijetnji projektilima iz svemirskih baza, do desetominutnih sesija u formi odgovora na pitanja publike.

Nakon predavanja, Chomsky je strpljivo izdržao sljedećih četrdeset i pet minuta odgovarajući na pitanja grupice studenata koja se tu zadržala. Prsti su mu već bili zgrčeni od potpisivanja autograma. Nasmijao se uz komentar: "Ne mogu više ni pisati." Iako neumoran, ipak nije bio od čelika. Napuštajući salu, još uvijek je razgovarao, povjeravajući prijatelju koliko je inspirativan bio njegov nedavni posjet kurdske regiji u Turskoj.

Prateći ga tih dana, osupnula me ponajprije njegova skromnost i velikodušnost. Samog sebe nije doživljavao kao pokretača društvenih promjena, već kao onoga koji ih omogućuje, priskrbujući informacije i analize – plodove svojih istraživanja. Neprekidno je ponavljao kako postoje odluke koje se moraju donijeti, i kako o svakom pojedincu ovisi hoće li djelovati u skladu sa moralnim načelom i prisiliti one na vlasti da tako djeluju.

Druga stvar koja me kod Chomskog iznenadila je njegov optimizam. Unatoč mučnim rezultatima istraživanja američke zloupotrebe moći, njegovo temeljno raspoloženje je vedro, pogled u budućnost pun nade. Većina njegovih predavanja završava pregledom postignuća aktivizma tijekom posljednjih desetljeća i tvrdnjom kako društvene promjene ostaju u okviru dometa naših mogućnosti.

Japanski filozof i aktivist Tsurumi Shunsuke, koji je i stručni supervizor japanskog izdanja ove knjige, pripisuje taj optimizam širini povijesnog uvida proisteklog iz autorovog studija lingvistike. "U kontekstu tako duge povijesti, ova ili naredna godina čine se kratkom. Živjeti u sadašnjosti, sa vjerom u trajnost ljudskog

djelovanja kroz luk vremena – to je stav iz kojeg Chomsky crpi svoj optimistični izraz."

Rad Noama Chomskog je od one vrste koja pred sve nas postavlja pitanja i izazove: je li opravdano biti optimističan u doba postojanja pametnih bombi i nacionalističkih vlada? Odgovor, kako Chomsky običava reći, ovisi velikim dijelom o onome što odluče učiniti ljudi poput vas i mene.

John Junkerman

Tokyo, Siječanj 2003.

DIO PRVI

Intervju sa Noamom Chomskim povodom filma *Moć i teror*

Ovaj intervju Johnu Junkermannu održao se u uredu prof Chomskog na Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 21. svibnja 2002.

Gdje ste bili na sam dan događaja (11. rujan 2001) i od koga ste za to čuli?

Saznao sam to od čovjeka koji radi u susjedstvu. Prolazio je i rekao mi što je vidio na televiziji. To je, dakle, bila prva informacija.

Kakva je bila vaša prva reakcija?

Uključio sam radio da čujem što se događa i, naravno, shvatio da je riječ o strahoti. Moja reakcija bila je slična onoj većine ljudi u svijetu. Stravičan zločin, istina, ali ako niste stanovnik Europe, SAD-a ili Japana, znate da tu nema ničeg novog. To je način na koji su se imperijalne sile odnosile prema svijetu stotinama godina. Radi se o povijesnom događaju, ali na žalost, ne zbog razmjera ili prirode zločina, već zbog onoga tko su žrtve.

Pogledate li kroz stoljeća povijesti, vidjet ćete kako su imperijalne zemlje bile praktički nepovredive. Zločini su se događali, ali uvijek negdje drugdje. Kada su Japanci vršili zvjerstva u Kini, koliko se ja sjećam, nije bilo kineskih terorističkih napada u Japanu. Ona se događaju uvijek negdje drugdje. I tako je bilo stoljećima. Ovo je prva promjena.

To nas ne treba iznenaditi. Ja sam govorio i pisao o ovim stvarima i prije, a slične tvrdnje ćete naći posvuda u stručnoj literaturi. Sasvim je razumljivo i očito kako je suvremena tehnologija omogućila malim grupama provođenje jezivih zločina. I to bez naročito komplicirane opreme. Jedan od primjera je i trovanje plinom u Japanu*.

* U ožujku 1995 .sljedbenici japanskog AUM Shinrikyo kulta izvršili su u japanskoj podzemnoj željeznici napad smrtonosnim plinom sarinom. Umrlo je dvanaest ljudi, a ozlijeđene su tisuće.

Stvari o kojima govorim poznate su već dugo ljudima koji na to obraćaju pozornost. Mogu se pronaći članci u profesionalnim američkim tiskovinama koji, daleko prije 11. rujna, ističu kako ne bi bio nikakav problem izazvati nuklearnu eksploziju usred New Yorka. Postoji gomila nekontroliranog nuklearnog oružja po svijetu, deseci tisuća bombi ili njihovih dijelova. Postoje i lako dostupne informacije o sastavljanju oružja, o konstruiranju "prljave bombe", ili kako je nazivaju -male bombe. Ona što je bačena na Hiroshimu danas bi se nazivala "malom bombom", iako takva ista bomba u nekom njujorškom hotelu ne bi bila šala.

Tu, znači, ne bi bilo većih problema. Hoću reći, bilo koja osoba ograničenih sposobnosti mogla bi se provući preko nenadzirane kanadske granice. Ovakve stvari se lako mogu dogoditi u današnje vrijeme, ukoliko se problemu ne pristupi na razborit način. Razboritost bi značila pokušaj ispravnog shvaćanja uzroka.

Nema nikakve koristi od velike galame. Ako se ozbiljno nastoji oko sprečavanja narednih zločina, potrebno je potražiti njihove korijene. Iza svakog zločina, radilo se o uličnom kriminalu, ratu, ili nečem drugom, postoje elementi opravdanosti, i oni se moraju razmotriti. To važi, kako sam rekao, i za sitni kriminal i za ratne zločine napadačkih sila.

Neki od ljudi koji su čuli ove vaše tvrdnje optužuju vas da opravdavate teroriste. Koji je vaš odgovor na takve objede?

Radi se o nečem drugom. Ja ih ne opravdavam. To je samo stvar zdravog razuma. Ako vas nije briga hoće li biti još terorističkih napada, onda u redu, recimo da ne treba tražiti razloge. Ali, ako ih zaista želite spriječiti, razlozi se moraju pronaći. Takav stav nema veze s opravdavanjem.

Zanimljivo je na koji način djeluju takve kritike. Ako kao izvor informacija o stvaranju grupa Bin ladenovog tipa, koristim citat iz *Wall Street Journala*, ja ću biti optužen za apologetski stav prema terorizmu, ali ne i *Wall Street Journal* u kojem se jasno navodi tko je umiješan. Ono što njih zabrinjava je kritika američke politike.

Ako materijali potječu iz spomenutih novina ili državnih spisa na ovu temu starih četrdeset godina, ja ću biti proglašen braniteljem terorizma, a ne Državno vijeće sigurnosti niti *Wall Street Journal*. Ono što oni vide kao prijetnju je neprilagođenost i neposlušnost. U svakom slučaju, interpretirati napore za pronalaženjem razloga kao obranu terorizma je djetinjasto, bez obzira o kakvim se zločinima radi.

Spomenuli ste bombu bačenu na Hiroshimu. Nedavno smo čuli – a to se ne odnosi na Japan – kako mjesto napada na World Trade Center nazivaju Ground Zero.

Tako je.

Za Japance koji su prošli iskustvo Hiroshime i Nagasakija, uporaba takve riječi može izazvati vrlo složene osjećaje. Zanima me što mislite o tome.

Zanimljivo je da gotovo nitko ne misli o tome. Nikada nisam pročitao novinski ili javni komentar koji bi to istaknuo. Toga jednostavno nema u svijesti.

Ali, ta riječ...

Njeno porijeklo je jasno. To je izvan sumnje. Mene je taj izraz pogodio.

Zato je ljudima dobro zvučao.

Ja to razumijem. To ne znači da se ovdje radi o istoj priči. Zločin koji se dogodi negdje drugdje – ne postoji. To se može nastaviti stoljećima. Uzmite kao primjer Sjedinjene Države. Zašto ja sada sjedim ovdje? Zato što je skupina fanatika, religijskih fundamentalista iz Engleske došla i istrijebila lokalno stanovništvo, a za njima mnoštvo drugih koji su istrijebili ostatak. Nije to bila sitnica, radilo se o milijunima ljudi.

Ljudi onoga vremena znali su što čine. Nisu imali nikakvih dvojbi o tome. Ali, to je bilo pred više stotina godina i to jednostavno nije dio masovne svijesti. Dojmljiva je činjenica da je tek aktivizam 1960-ih i

buđenje svijesti koje je uslijedilo donio znatnije promjene, i to po prvi put u američkoj povijesti. Nakon tri stotine godina o tome se na neki način počelo razmišljati.

Kada sam bio dječak, igrali smo se kauboja i Indijanaca. Mi, dečki, bili smo kauboji i ubijali smo Indijance. Nikada nismo mislili na drugačiji način. Ali, to nije tako kod moje djece.

Vratimo se na temu Japana. Kakav je vaš stav o sudjelovanju japanske vlade u intervenciji u Afganistanu?

Sve vlade su se upravo pretrgle kako bi se pridružile SAD-u i saveznicima. Svaka je imala svoje motive. Jedna od prvih zemalja koja se pridružila Americi, i to s velikim entuzijazmom, bila je Rusija. Zašto baš Rusija? Zato što je trebala zeleno svjetlo za nastavak svojih zločina u Čečeniji. Kina je također bila voljna pružiti pomoć kako bi dobila podršku za nastavak represije u zapadnoj Kini. Alžir, jedna od najvećih terorističkih sila na svijetu, bio je dobrodošao u "koaliciju protiv terorizma".

Najupečatljiviji primjer, onaj koji govori nešto o intelektualcima Zapada, je slučaj Turske. Turske trupe se sada nalaze u Kabulu, ili će skoro biti tamo. SAD ih plaća kako bi vodili rat protiv terorizma. Zašto je Turska ponudila svoju vojsku? Oni su čak bili prva zemlja koja je ponudila vojnu pomoć, a objasnili su i zašto. Bilo je to zbog zahvalnosti. Sjedinjene Države su bile jedina zemlja koja im je ponudila znatnu pomoć u provođenju golemih terorističkih zločina na jugoistoku Turske tijekom proteklih nekoliko godina.

Ne radi se tu o dalekoj prošlosti. Sve o čemu govorim traje još i danas. Oni su počinili stravične zločine tijekom 1990-ih i to daleko gore od onih Slobodana Miloševića na Kosovu, naravno, prije NATO-bombardiranja.

U otprilike isto vrijeme, Turci su vršili masovne zločine nad gotovo četvrtinom stanovništva jugoistočne Turske, nad potlačenim Kurdima. Milijuni tih ljudi istjerano je iz svojih domova, tisuće sela je razoreno, deseci tisuća ubijeni. Provođene su sve zamislive vrste divljačkih tortura.

Clinton im je isporučivao oružje. Tako je Turska postala najveći primalac oružja, nakon Izraela i Egipta koji pripada kategoriji. Oni su, naravno, bili vrlo zahvalni što je Amerika bila od takve pomoći u

provođenju masovnog državnog terora. I, kao znak zahvalnosti, njihove trupe se sad bore u "ratu protiv terorizma". Činjenica da zapadni intelektualci mogu sve to gledati i pritom šutjeti predstavlja dojmljivo svjedočanstvo mentalne stege obrazovanih ljudi.

Štoviše, još prije 11. rujna, pedeseta obljetnica osnivanja NATO-a poklopila se s bombardiranjem Srbije. O tome se govorilo. Zar to nije strašno? Kako možemo tolerirati zločine koji se događaju tako blizu granice NATO-a? To je bila tema dana. Niste mogli naći ni riječi o tome kako se takvi zločini dopuštaju ne samo uz granice NATO-a, već i unutar njih, i to uz obilan doprinos.

I tako imamo SAD koji doprinose zločinima unutar NATO-a, dok se istovremeno vode zapadnog svijeta sastaju u Washingtonu i zdvajaju nad zločinima izvan tih granica, ponosni zbog bombardiranja kojim "sprečavaju daljnje zločine". O tome ne možete naći ni riječi komentara. Ja sam pisao o toj temi, ali svatko tko se usudio nešto reći bio je proglašen braniteljem srpskih zločina, baš kako ste sami spomenuli.

Ponavljam, to nam kazuje o nevjerojatnom stupnju stege. Ne vjerujem da neki totalitarni režim može nametnuti takvu disciplinu. To je prilično šokantna istina o Zapadu. Ne znam je li to netko u Japanu zamijetio, no ja to držim krajnje dramatičnim.

Baš sam jutros dao intervju za ugledne njemačke novine i ukazao im na nešto što moraju znati. Rekao sam sljedeće: iako je SAD primarni opskrbljivač Turske, na drugom mjestu je upravo Njemačka. I što sada? Svi se brinu kako zaustaviti terorizam. Pa dobro, postoji jednostavan način: prestanite sudjelovati u njemu. Jedino tako će se smanjiti snaga terorizma i to u znatnoj mjeri.

Ovo važi za gotovo svaku zemlju, ali prvenstveno za SAD, Veliku Britaniju, Njemačku i neke druge. Ali to je način na koji reagiraju vlade – i intelektualci.

Zaista zapanjuje taj dvostruki standard i hipokrizija. Kako živimo u Japanu, ponekad razgovaramo o njihovom preuzimanju odgovornosti nakon Drugoga svjetskog rata. Ja nikada ne propustim napomenuti da dolazim iz zemlje koja se uplela u Vijetnamski rat ubijajući milijune ljudi, da bi sve to bilo zaboravljeno za tridesetak dana.

Razmjeri tog zaborava su nevjerojatni. Prije par mjeseci, u ožujku 2002., bila je četrdeseta godišnjica objave američkog napada na Južni Vijetnam. Napada u kojem su američki piloti bombardirali tu zemlju, upotrijebili kemijsko oružje za uništenje usjeva i potjerali milijune ljudi u koncentracijske logore.

Sve to u Južnom Vijetnamu. Nije tu bilo nikakvih Rusa, Kineza, nikoga iz Sjevernog Vijetnama (osim onih kojima se nije dopuštao ulazak u njihovu zemlju). To je, dakle, bio rat SAD-a protiv Južnog Vijetnama. Četrdeset godina nakon toga nije bilo nikakve komemoracije, zato jer to nitko nije znao. To nema značenja. Dakle, ako netko nešto napravi nama, to je kraj svijeta. Ako mi to isto napravimo drugom, sve u redu, zašto bi se uopće pričalo o tome?

Slično je i u Japanu.

Mislim da je u Japanu bolje. Ta je zemlja bila poražena, a poraženi su prisiljeni razmisliti o onome što su činili. Pobjednici nikada. Pogledajte malo tokijski proces. Nesumnjivo su mnogi bili krivi za svakovrsna zlodjela, ali je sam proces bio farsa. S pravne ili koje god točke gledišta, on je bio sramota. A je li itko pokušao suditi američkim zločincima?

Zanimljivo je kako su se u Nürnbergu stvarala pravila. Tamo su morali odlučiti što ima važiti za ratni zločin. Postojala je jasna definicija i ona je svjesno prihvaćena. Nitko je nije skrivao. Zločin važi kao ratni zločin ako su ga počinili Nijemci, a ne mi.

Tom logikom bombardiranje gradova nije odgovaralo definiciji ratnog zločina jer su ga Britanci i Amerikanci izvršili u mnogo većoj mjeri nego sami Nijemci. Zapovjednici njemačkih podmornica bili su oslobođeni krivnje jer su zapovjednici američkih priznali kako su i sami činili iste stvari.

Postoje još gori primjeri. Razaranje nasipa u Nizozemskoj s pravom se smatralo ratnim zločinom. Samo nekoliko godina kasnije kada su američki zrakoplovi izrovali čitavu Južnu Koreju – tako da nije ostalo ništa što bi se moglo bombardirati – počeli su gađati brane. Radi se o velikom ratnom zločinu. Još gorem od rušenja nasipa. O tome se govorilo, i to s ponosom. Ako čitate o povijesti zračnih snaga u

časopisu *Air Force Quarterly*, vidjet ćete kako se to opisuje do najmorbidnijih detalja. Kakvo je to veliko postignuće bombardirati brane, vidjeti vodene mase kako ruju doline i promatrati bijes toga naroda? Pazite, to su Azijati čiji životi ovise o riži. Mi ih, znači, udaramo tamo gdje ih boli. To je slično rasističkoj mržnji, ali ovdje hvaljenoj i opravdanoj. To se dogodilo tek nekoliko godina nakon što su nacistički vođe obješeni zbog manjih zločina.

Ali, to nije dio povijesti. Nitko o tome ne zna. Ukoliko to ne proučavate, ne možete ni znati.

Slično Vijetnamu, bilo je još mnogo toga...

Sjećam se članka o kojem sam u to vrijeme napisao komentar za jedan od uglednih američkih časopisa – *Christian Science Monitor*. To je dobar časopis, između ostalog pobožnog karaktera, ali vrlo kvalitetan. Izašao je nekakav članak pod naslovom "Kamioni ili brane", a napisao ga je jedan od njihovih glavnih dopisnika. Tamo je bilo postavljeno pitanje treba li u Vijetnamu bombardirati brane ili teretna vozila?

Autor navodi kako bombardiranje brana pruža veće zadovoljstvo jer se radi o jačem efektu. Tu imate razaranje, izgladnjele ljude, itd. Ali, unatoč tim prednostima mnogo je razumnije taktično uništavanje teretnih vozila jer oni vjerojatno prenose oružje koje može naštetiti američkoj vojsci itd. Mi bismo, dakle, trebali žrtvovati užitak bombardiranja brana u korist uništavanja kamiona. Ne znam kako biste to komentirali. Začuđuje činjenica da na to nije bilo apsolutno nikakve reakcije.

Dat ću vam drugi primjer. Mislim da niti jedan tekst koji sam napisao nije izazvao toliko bijesa kao nešto što sam izjavio prije otprilike trideset pet godina. Rekao sam kako se u Americi postavlja pitanje jesu li potrebni – nisam više siguran koji sam izraz upotrijebio – protesti ili denacifikacija. Čovječe, to je stvarno izazvalo silan bijes. Radilo se o određenom događaju. Reći ću vam o kojem.

Članak u *New York Timesu* opisao je jedan događaj u Chicagu. Radilo se o izložbi u tamošnjem Muzeju znanosti, inače vrlo respektabilnom mjestu. Jedan od izložaka bio je model vijetnamskog sela. Oko njega je bilo postavljeno oružje kako bi se djeca mogla

igrati pucajući na selo. Grupa žena je protestirala. Držale su da to nije u redu, dok je autor članka u *New York Timesu* optužio demonstrante kako kvare tu divnu dječju igru. Tada sam ja reagirao pitanjem je li potrebniji protest ili denacifikacija. Mislim da je takvo pitanje bilo sasvim ispravno.

Vodeće svjetske novine prekoravaju one koji se protive takvoj krasnoj igri – pucanju djece na jedno selo. Bilo bi jezivo kada bi se radilo o nekom ratu iz davnih stoljeća, a kamoli o imitiranju stvarnog, tada aktualnog rata. To je strašno. Ponavljam, ne samo da nisu bile poželjne demonstracije, nego bi svatko tko se samo usudi prigovoriti, bio osuđen.

Spomenut ću i drugi događaj, vezan za Japan. Tamo negdje 1960-ih Rand Corporation, velika istraživačka agencija povezana s Ministarstvom obrane, prevela je i objavila japanske dokumente o protuustaničkim akcijama iz Mandžurije i sjeverne Kine. Pročitao sam to i napisao članak u kojem sam napravio usporedbu sa sličnim dokumentima vezanim za Vijetnam. Dokumenti su bili sasvim slični. Jednako samoopravdavanje, jednaki postupci itd.

Nije to bio naročito razvikan članak, i jedina referenca koju sam ikada vidio bio je nekakav znanstveni tekst o japanskim zločinima u Mandžuriji i sjevernoj Kini. U fusnoti je spomenuto kako postoji interesantan članak koji nalazi opravdanje za te zločine, misleći pritom na moj članak. Kako sam to ja opravdavao zločine? Time što sam ih usporedio s američkim. Kako je sve što Amerikanci naprave po definiciji ispravno i pravedno, to je moralo značiti i opravdanje japanskih zločina.

Autor nije ni pomislio kako je istina potpuno obrnuta. Za njega je tako nešto nezamislivo jer bi to značilo kako je nešto od onoga što činimo loše.

Već mnoge godine vi ukazujete na takva protuslovlja. Možete li reći nešto o tome kako ste postali aktivist?

Ovakvi pogledi imaju svoje početke već u mom djetinjstvu. Sjećam se dobro svog prvog članka i događaja vezanog uz njega. Bila je veljača 1939, nakon pada Barcelone. Pisao sam o širenju fašizma u

Europi. Imao sam deset godina i nisam bio nikakav aktivist, ali od tada do danas to je dio mog života.

U kasnim 1950-im vladao je period zatišja, ali već početkom 1960-ih, sa zagrijavanjem političke situacije, vratio sam se ovim temama. Sa strepnjom i oklijevanjem, moram priznati, jer sam znao da se takve stvari ne mogu raditi napola. Ako se istinski angažirate, ta aktivnost zahtijeva čitavog čovjeka, a ja sam tada radio mnogo toga što me veselilo i što nisam želio napustiti.

Ali ipak ste to napravili!

Na neki način.

Ili ste osjetili da morate!

S početkom rata u Vijetnamu bilo je nemoguće ostati po strani.

Kakva je bila reakcija na vaš rad u tim prvim godinama djelovanja?

U glavnom potpuno nerazumijevanje. Vijetnamski rat je za Ameriku počeo već 1950., a od 1954. do 1960. postojala je neka vrsta terorističkog režima latinoameričkog tipa. I to nije bila nikakva igra; tamo je ubijeno 60 do 70 tisuća ljudi. Tada nije bilo nikakvog protesta. Baš nikakvog.

Kada je Kennedy došao na vlast, situacija je eskalirala i vrlo je brzo došlo do direktnog napada SAD-a. Ni tada nije bilo protesta. Tijekom šezdesetih niste mogli naći nikoga tko bi potpisao peticiju. Nikoga tko bi došao na protestni skup. Nekolicina nas zainteresiranih pokušali smo organizirati takve skupove, ali smo morali dodati još nekoliko tema – Iran, Venezuelu, Vijetnam, oko šest dodatnih tema, kako bi broj sudionika bio veći od broja organizatora.

Od 1965. ili 1966., Vijetnam je postao važna tema. Unatoč tome na proteste se gledalo krajnje neprijateljski. Uzmite npr. Boston, grad u kojem se nalazimo. Iako na glasu kao liberalan, ni u njemu nismo mogli organizirati demonstracije jer bi bile nasilno prekinute. Bile su potrebne stotine policajaca da zaštite govornike od smrti. Napadi na demonstrante podržavani su i od liberalnih medija.

Crkve u kojima smo se sastajali također su bile napadane. Izvršen je napad na Arlington Street Church u kojoj su bili demonstranti. Policija je spriječila masu da provali i ubije sve nazočne. Crkva je bila oštećena i svi su mislili da je to u redu. Takvo ponašanje smatralo se ispravnim.

Sjećam se kako je moja žena s našim dvjema djevojčicama prisustvovala demonstracijama žena. Znae kako to izgleda. Nema bacanja kamenja i sl. Samo ljudi koji hodaju sa svojom djecom. Bilo je to u Concordu, u mirnom, poslovnom kvartu više srednje klase. I tamo je bilo napada. Gađali su ih limenkama, rajčicama i sl. Jednostavno se smatralo ispravnim tako reagirati.

Tek potkraj 1966. došlo je do većih promjena i do značajnije javne oporbe. To je bilo pet godina nakon početka rata. Do tada je stotine tisuća američkih vojnika divljalo po Južnom Vijetnamu. Rat se, dakako, proširio na Indokinu. Nitko nije znao koliko je ljudi ubijeno jer to nitko nije brojao.

Druga interesantna činjenica o ratu u Vijetnamu je da mi ne znamo koliko je žrtava bilo na vijetnamskoj strani. Što se tiče američkih vojnika, broj žrtava je precizan do posljednjeg čovjeka. Važna tema po završetku rata bila je potraga za njihovim posmrtnim ostacima. Nitko nije mislio koliko je Vijetnamaca poginulo, ili koliko ih još umire. Pretpostavlja se da se radilo o milijunima. Ali, tko za to mari? O tome se ne misli dok kolješ druge ljude.

Pred par tjedana naslovnica svih novina dominirala je tema o tzv. "priljavim bombama". Znanstvenici su otkrili kako postoji mogućnost konstruiranja bombi slabe razorne moći, ali snažne radioaktivnosti. Takve bombe mogle bi biti postavljene i u New Yorku. One ne bi ubile mnogo ljudi, ali bi mogle izazvati oboljenja što bi dovelo do panike itd. To je, dakle, jeziva priča s naslovnica.

Tog istog dana, u Hanoju se održala konferencija u kojoj su sudjelovali i američki stručnjaci, ljudi koji su radili na izradi dioksina, najotrovnijeg sastojka otrova poznatog kao Agent Orange. Tema konferencije su bile posljedice američkih napada kemijskim oružjem na Južni Vijetnam. Sjeverni Vijetnam je bio pošteđen takvih napada. Ti znanstvenici su mjerili razinu dioksina u različitim dijelovima zemlje.

Naravno, oni koji su pretrpjeli uništavanje usjeva i slične akcije s Agent Orangeom, imali su vrlo veliku razinu dioksina, stotine puta veću od one dozvoljene u SAD-u. Ima i novijih slučajeva trovanja, starih tek nekoliko godina. Radi se i o djeci. Stručnjaci su pokušali izračunati broj žrtava i on je ogroman – broji stotine tisuća ljudi. Ovaj podatak je jedva spomenut u medijima.

Imao sam prijatelja koji je radio na pretraživanju banke podataka. Pronašao je tek nekoliko natuknica. Niti spomena o američkoj upotrebi kemijskog oružja koje je ubilo stotine tisuća ljudi. Nasuprot tome izvještaj o mogućem napadu na New York i o mogućih nekoliko žrtava "prljave bombe" bio je tema za naslovnice.

U tome je, eto, razlika. Razlika između onih koji su važni i koji to nisu.

Kako biste objasnili ovo? Novinari vole o sebi misliti kao o zastupnicima građana, istraživačko novinarstvo otkriva istinu o mnogim stvarima, korupciji i sl. Unatoč tome, izvještaji ovakvog tipa ne postoje. Kako to?

Djelomično je tako zbog internacionalizacije vrijednosti. Hoću reći, ne smatra se važnim ono što radimo drugima. Ne radi se tu samo o novinarima. To vrijedi i za znanstvenike i za čitav intelektualni svijet.

Ako provedete anketu među američkim intelektualcima vidjet ćete da masovno podržavaju bombardiranje Afganistana. Koliko bi njih podržalo bombardiranje Washingtona zbog američkog napada na, recimo, Nikaragvu, Kubu ili Tursku? Kada bi netko natuknuo takvo što, držali bi ga ludim. A zašto? Ako je jedno pravo, zašto bi ovo drugo bilo pogrešno?

Kada pokušate postaviti ovakvo pitanje ljudi ga niti ne razumiju. Oni ne shvaćaju kako bi standardi koje upotrebljavamo za druge trebali važiti i za nas. To im je potpuno neshvatljivo. Mislim da ne postoji elementarnije moralno načelo. Sve što trebate učiniti je čitati Bushevog najomiljenijeg filozofa-Isusa. U Evanđelju ćete naći poznatu definiciju licemjera: to je osoba koja odbija na sebe primijeniti standarde koje nameće drugima.

Po ovom kriteriju svi komentari i rasprave o ratu protiv terorizma predstavljaju primjer čiste hipokrizije, gotovo bez iznimke. Može li to

netko shvatiti? Čini se da većina ne može.

Oni koji bi možda rekli: pričekajte malo, to treba sagledati iz šire perspektive, naišli bi na prepreke, zar ne?

Ne samo da nailazite na prepreke, već ste pri samom pokušaju optuženi kao branitelj Osame bin Ladena. Reakcija je histerična i iracionalna. Nije to ništa neobično. Kladam se na bilo što, da se vratimo u Japan 30-ih i 40-ih godina dvadesetog stoljeća i da provedemo anketu o ratu, naišli bismo na slične reakcije. Znam da je tako bilo u Njemačkoj, Francuskoj i posvuda. To je standard. Ružno, ali uobičajeno.

Po dolasku u SAD – kako živim u Tokyju – čitajući komentare o pripremama za rat u Iraku, učinilo mi se kao da se slijedi radni plan.

To je samo tehničko pitanje. Koliko će to koštati? Hoće li biti problema?

Slučaj Afganistana je interesantan. Tamo se ne može provesti anketa, ali je moguće čuti njihovo mišljenje.

Najveća ženska aktivistička grupa u Afganistanu, Revolucionarna udruga žena Afganistana, inače veoma značajna i hrabra, bori se za prava žena već godinama. Imaju i svoj website. To je grupa koja izriče ono što misli. Ona se npr. snažno protivila bombardiranju.

Sjedinjene Države su u listopadu 2001. organizirale sastanak tisuću afganistanskih lidera u Pakistanu. Neki su od njih došli pješice iz Afganistana, neki su već bili u Pakistanu. Svi su oni bili pod pokroviteljstvom SAD-a. Međusobno su se razilazili u mnogim mišljenjima, ali su bili jedinstveni u protivljenju bombardiranju. Ne samo da su bili općenito protiv, nego su isticali kako to može naštetiti njihovim naporima za rušenjem talibanskog režima iznutra, što su držali mogućim.

Slično je bilo i s jednom osobom u koju je Amerika polagala velike nade, i kojoj je vjerovala. Radi se o Abdul Haqu, poznatom afganistanskom disidentu koji je živio u Pakistanu. Dao je intervju Carnegievoj Medunarodnoj zakladi za mir, ne baš nepoznatoj organizaciji, i taj intervju nije objavljen ovdje, ali jest u Europi. U to

vrijeme i on je osuđivao bombardiranje. I on je govorio slične stvari. Rekao je kako bombardiranje može naštetiti pokušajima rušenja talibanske vlasti. Između ostalog ustvrdio je da Amerikanci rade sve to kao bi pokazali svoju snagu. Nije ih briga što se događa Afganistanu i njegovom narodu. Baš kao što nisu marili 1980., ne mare ni sada.

To je stav Afganistanaca. Je li itko na to obratio pozornost? Jedva je spomenuto. Koga uopće briga što misle Afganistanci? Radimo, dakle, ono što želimo.

Ako se sada osvrnemo na Palestinu i Izrael, možemo li izvesti slične zaključke o okupaciji koja traje već trideset i pet godina? Vrlo je malo onih koji su svjesni da se radi o okupaciji.

Nije to obična, već vrlo brutalna okupacija, kakve već jesu sve vojne okupacije. Nisu nimalo ugodne. Ova o kojoj govorimo je naročito teška jer je njena svrha demoraliziranje, i ako je moguće, izgon jednog naroda. To je neizvedivo bez podrške SAD-a, tako da je SAD blokirao sve diplomatske nagodbe u posljednjih trideset godina, osiguravajući pritom vojnu i ekonomsku pomoć.

Kada su se Izraelci raširili po regiji kako bi integrirali željene teritorije u svoju državu, to su platili američki porezni obveznici. Kada je, kako se procjenjuje, pedeset tisuća ljudi podvrgnuto mučenju, i to je bilo na račun američkih poreznih obveznika. Kada su napali Libanon i ubili dvadeset tisuća ljudi, SAD je ne samo priskrbio sredstva, već je stavio veto na rezoluciju Vijeća sigurnosti, kojom se pokušao zaustaviti rat, itd. To nije bilo važno. Ništa od svega toga nije bio zločin. Jedini zločin je kad se naudi Izraelu.

Sada su bombaši samoubojice jedina tema. A kada je taj oblik borbe započeo? U većim razmjerima – prošle godine. Nesumnjivo se radi o zločincima, i to teškim. Ali to je jedna godina palestinskih zločina nakon trideset i četiri godine tišine. Izrael je bio gotovo nepovrediv. Dolazilo je do terorističkih napada na tu zemlju, ali nikada iznutra, s okupiranih područja. Ta su područja bila pasivna, i to se smatralo normalnim. Slično kao s Europom i njenim kolonijama. Kada se dogodi nešto protivno tom zakonu, odmah se radi o nezamislivom zločinu.

SAD sada to zaoštrava. U prosincu 2001. Vijeće sigurnosti pokušalo je provesti inicijativu Europske unije o raspoređivanju međunarodnih promatrača, kako bi se umanjilo nasilje. Držim da nazočnost takvih promatrača pomaže smanjivanju nasilja. SAD je i na to stavio veto.

Tjedan prije toga u Ženevi je održan veoma važan sastanak potpisnika Ženevske konvencije. Mislim da je prisustvovalo 114 zemalja, uključujući čitavu Europsku uniju, čak i Veliku Britaniju. Oni su potvrdili nešto što je već više puta zaključeno, i to uz podršku SAD-a – činjenicu da se Četvrta konvencija odnosi na okupirane teritorije.

Istaknuto je, što smatram točnim, da gotovo sve ono što čini Izrael, što znači Izrael zajedno sa SAD-om, spada u područje ratnog zločina. Mnogo toga je okarakterizirano kao "teški prekršaj", tj. ozbiljan ratni zločin. Iz roga slijedi da bi izraelski i američki vođe trebali biti izvedeni pred sud. Kao potpisnik, tj. ugovorna stranka, SAD je dužan krivično goniti one koji su počinili teške prekršaje Ženevske konvencije, a to uključuje i svoje vlastite vođe.

SAD uopće nije prisustvovao sastanku što ga je, naravno, obezvrijedilo. O tome se ovdje jedva izvijestilo. Takav postupak otvara prostor zločinima. To znači da teško kršenje Ženevske konvencije, ozbiljni ratni zločini za kakve se odgovaralo u Tokyju i Nürnbergu, može proći nekažnjeno. Zločini se zaista i nastavljaju, dok SAD jednostrano sprječava sve odredbe.

Sada se mnogo govori o saudijskom mirovnom planu. Naravno, SAD ga ne prihvaća, ali izjavljuje kako je to "sjajan korak naprijed". Nešto slično tom planu postoji na papiru već dvadeset i pet godina. Tako nešto je predloženo na Vijeću sigurnosti 1976. godine. Sjedinjene Države su tada stavile veto. Svi koji su tada nešto značili uključujući važnije arapske države i PLO, podržali su taj plan. Takva situacija traje do danas.

Znate li koliko mnogo akademskog svijeta zna za ovo? Možda desetak ljudi. To se skriva. SAD sada provodi nešto što naziva "mirovni proces". Mirovni proces je, po definiciji, sve ono što radi SAD. Posljednjih trideset godina mirovni proces je američko podrivanje mira. Zna li itko nešto o tome? Ne. Ako to spomenem pred obrazovanim, akademskim slušateljstvom, nitko neće razumjeti

o čemu govorim. To je nemoguće. Kako bi Sjedinjene Države mogle podrivati mir?

Zašto su baš SAO i Izrael dvije države koje se protive odredbama Ujedinjenih naroda?

Obično je SAD jedina država koja se protivi jer Izrael nema glas u Vijeću sigurnosti. Većinom se radi o situacijama koje nemaju veze s Bliskim istokom. Rašireno vjerovanje na Zapadu je kako su prije pada komunizma Rusi sprječavali djelovanje UN-a. Tako se vjerovalo. Kada je pao Sovjetski Savez, *New York Times* je pisao kako će UN konačno moći djelovati bez ruskog veta na odredbe.

Sama kronologija veta rasvijetlit će nam neke stvari. Radi se o činjenicama, jednostavnoj faktografiji, u tome nema ništa kontraverzno. Točno je da su tijekom kasnih 1940-ih i ranih 1950-ih Rusi više puta postavljali veto. Razlog je očit: SAD je bio toliko moćan da je prijetila opasnost korištenja UN-a kao instrumenta vlastite vanjske politike. Rusi su iz tog razloga bili oporba.

Tijekom 1950-ih došlo je do promjena. Počela je dekolonizacija. Ujedinjeni narodi su sada u većoj mjeri predstavljali svijet. Oživjele su i druge industrijske zemlje. Do 1960-ih UN nije bio pod kontrolom. Od tog perioda sve do danas Sjedinjene Države daleko vode u broju postavljenih veta na rezolucije. Na drugom mjestu je Britanija, treća je, ali daleko od prve dvije države, Francuska, dok je Rusija četvrta. Sasvim protivno uvriježenoj slici. Ne radi se samo o pitanjima Bliskog istoka, već i o mnogim drugim.

Razlog je vrlo jednostavan. Najmoćnija sila svijeta ne želi prihvatiti autoritet međunarodne zajednice. Istini za volju, ni druge zemlje ga ne bi prihvaćale kada bi to smjele. Kada bi, recimo, Andora mogla izbjeći zahtjeve međunarodne zajednice, i ona bi tako postupala. Ali, u svijetu kakav već jest, to si mogu priuštiti samo najmoćniji.

Čini se kako SAD ignorira mišljenje Europe.

Tako je uvijek bilo.

Sada je to izraženije?

SAD ignorira i mišljenja svojih građana. Pogledajte slučaj Bliskog istoka. Velika većina Amerikanaca podržava saudijski mirovni plan. SAD mu se protivi. Ako tim ljudima kažete kako njihova vlada blokira izvršenje nečega što oni podržavaju, oni neće znati o čemu govorite. To nitko ne zna. Da bi se to saznalo potrebno je istraživanje.

Dakle, i domaća mišljenja se ignoriraju. Nije tako samo sada, nego oduvijek. I ne događa se to samo u SAD nego u svim zemljama koje to sebi mogu dopustiti.

Hoće li se to ikada promijeniti?

Već se mijenja. Danas je bolje nego što je to bilo pred trideset ili četrdeset godina. Danas je npr. SAD dužan, na zahtjev Kongresa, poštovati odredbe o ljudskim pravima prilikom isporuke oružja i sl. Oni običnu nađu načina da to izbjegnu, ali ograničenja su tu. Otkuda taj pomak? To je rezultat 1960-ih.

Američki narod je danas civiliziraniji nego prije četrdeset godina, i taj proces se nastavlja. Zahvaljujući tome postoje granice državnog nasilja. Drugog načina nema. Hoću reći, nema nikakve vanjske sile koja može ograničiti nasilje najmoćnije države svijeta, bila to Amerika ili neka druga. Granice se postavljaju iznutra.

U Palo Altu ste govorili o militarizaciji svemira i istaknuli ste kako je velik nesrazmjer između SAD-a i ostatka svijeta. Taj nesrazmjer, taj procijep postaje sve veći. Hoće li ta činjenica utjecati na razvoj događanja?

Već utječe. Sadašnja američka vlada je po tom pitanju ekstremni primjer. Oni sasvim iskreno priznaju svoju namjeru da upotrebom nasilja kontroliraju svijet.

Kada je npr. saudijski princ Abdulah prije nekoliko tjedana bio ovdje pokušao je uvjeriti američke vode da umanje podršku izraelskom nasilju. Upozorio je kako ovakva situacija može dovesti do pobune u arapskom svijetu koja bi naštetila i Americi, naročito zbog nafte. Njihova reakcija je bila interesantna. Nakon toga su ga, naravno, otppravili.

Rečeno mu je, a to je objavljeno u *New York Timesu*, nešto kao: pogledajte što smo učinili Iraku za vrijeme Pustinjske oluje. Sada

smo deset puta jači. Ako želite znati koliko, pogledajte što smo upravo učinili u Afganistanu. To je zato da bi vam pokazali što vas može zadesiti ako podignete glavu. Znači, ako ne napravite ono što vam kažemo, bit ćete smrvljeni. Nije nas briga što mislite ni što govore.

Takav je njihov stav. Ono što kažu vidljivo je iz djela. Sve to nije dobro ni za svijet, ni za SAD.

Izgleda da danas ne bi mogli pokrenuti nešto slično ratu u Vijetnamu, tj. rat koji bi se podržao.

Jer ne bi bilo masovne podrške.

S druge strane demoniziranje osoba kao što je Saddam Hussein ili talibana daje vladi odriješene ruke.

To je izbor intelektualaca. Uzmite na primjer Saddama Husseina. Svaki put kada Blair ili Bush, Clinton ili Madeleine Albright pozivaju na rat protiv Iraka, oni to čine na isti način. Uvijek kažu nešto kao: to je najgori monstrum u povijesti. Kako možemo dopustiti njegovo postojanje? Počinio je najstrašniji zločin: upotrijebio je otrovne plinove "protiv vlastitog naroda". Kako takav netko smije živjeti?

Sve je to više-manje točno osim onoga što nedostaje. On je upotrijebio otrovne plinove protiv svog naroda (iako bi se Kurdi jedva mogli nazvati njegovim narodom), uz našu pomoć. Proveo je operaciju Anfal, ubio stotinu tisuća Kurda, s našom potporom. Proizveo je oružje za masovno uništenje u doba kada je bio stvarno opasan, a mi smo ga opskrbljivali i podržavali i to savršeno svjesno. Bio je prijatelj i saveznik, i to je ostao.

Pokušajte naći nekoga tko bi uvrstio ove riječi u svoj komentar. On jest čudovište, ali ono što je činio, činio je uz našu podršku jer mi nismo marili. Gotovo nitko to nije napisao. Mogu oni demonizirati Saddama, ali moraju prešutjeti činjenicu kako su njegovi najgori zločini počinjeni uz blagoslov SAD-a i Britanije. Tu se onda ne radi o njegovoj demonizaciji, nego o vrlo selektivnoj demonizaciji.

Najviše što ćete pronaći na tu temu je kritika kako nismo obraćali dovoljno pozornosti na njegove zločine. Nije istina da nismo obraćali pozornost. Nije nas bilo briga. Samu vlast nije bilo briga. On je nama

činio vrijedne usluge, bez obzira koliko je sam strašan. Irak je jedina zemlja osim Izraela kojoj je oprošten napad na brod američke mornarice. Tada je poginulo trideset i pet članova posade. Mnoge zemlje ne bi prošle nekažnjeno. Izraelu je tako nešto oprosteno 1967., a Iraku 1988.

Irački projektili pogodili su američki razarač u Golfskom zaljevu ubivši trideset i sedam članova posade. Nismo bili uznemireni.

Iračani su prijatelji i saveznici. Hussein je naš čovjek, pa se, očito, radi o pogrešci. Nitko drugi se ne bi tako glatko izvukao. Morate biti vrlo visoko na ljestvici prijatelja da zadobijete takvu privilegiju. A to se zbivalo na vrhuncu njegova divljanja.

Kad već govorimo o takvim tipovima savezništva, možemo usput spomenuti i udio Japana u zbivanjima vezanim za Istočni Timor i Indoneziju. Japan je priskrbio velik dio razvojne pomoći.

I više od toga. Vidio sam ponešto iz prve ruke. Nikada o tome nisam govorio, ali ako baš želite znati, 1978. sam kod UN-a svjedočio o slučaju Istočnog Timora. Bilo je tamo crkvenih i drugih grupa koje su potaknule UN da dopusti neke kritičke iskaze.

Sjećam sam kako sam čitav dan sjedio u toj zgradi čekajući poziv na svjedočenje. Do toga nije došlo zbog birokratskih manevara kojima se pokušalo spriječiti davanje iskaza. Mislio sam da je stvar blokirana s američke strane, ali bio sam u krivu. Japan je to spriječio. Japanci su štitili Indoneziju i nisu željeli dopustiti kritiku invazije, iako su se tada događali strašni zločini.

Japan tu nije bio usamljen. Zapravo, čitav svijet to ima na savjesti, iako je sve već zaboravljeno. Na vrhuncu zločina, SAD je isporučivao veći dio oružja. Britanija se priključila 1978. To je učinila laburistička vlada, a ne Margaret Thatcher. Godine 1979. zločini su dosegli kulminaciju. Tada se broj ubijenih u Istočnom Timoru popeo do dvjesto tisuća. Britanija je tu vidjela sjajnu priliku za prodaju oružja. Postala je glavnim opskrbljivačem i zadržala tu poziciju do 1999. Pridružila se i Francuska; nekoliko godina kasnije Švedska i Nizozemska. Svatko tko je mogao profitirati od klanja naroda u Istočnom Timoru, spremno je iskoristio svoju šansu. Sada svi plješču

novoj naciji čijem smo rađanju pomogli našom plemenitošću. Sve je to prošlo. Nije to baš drevna povijest, ali je prošlo.

Pitanje koje ljudima često pada na pamet je veza između vašeg rada na području lingvistike i političkog aktivizma.

Nema tu direktne povezanosti. Mogao sam se baviti topologijom algebre i raditi slične stvari. Postoji, doduše, neka maglovita veza. Ljudi su zainteresirani za lingvistiku iz različitih razloga, a ja sam još prije pedeset godina tu znanstvenu granu vidio kao način istraživanja nekih aspekata viših mentalnih sposobnosti, i naposljetku, ljudske prirode, koje se očituju u svim područjima. Jezik je jedno od rijetkih područja na kojima možemo proučavati samu srž ljudskih sposobnosti, na vrlo intenzivan način, jedinstvene i temeljne ljudske mogućnosti, i pritom doći do rezultata koji nadilaze površno shvaćanje. Na drugim područjima bilo bi to teže, a kod jezika je moguće.

U temelju jezika, a to je već stoljećima poznato, leži nešto što nazivamo kreativni aspekt, a to je mogućnost da činimo nešto što upravo činimo – da izražavamo naše misli unutar određenih okvira, ali bez granica, i to na nove, začudne načine. Ta sposobnost je jedan od temeljnih dijelova ljudske prirode. To je, primjerice, bit kartezijanske filozofije. Mi ne možemo shvatiti kako to radimo, jer je to izvan našeg dosega, ali možemo proučiti mehanizme po kojima se proces odvija.

Slična pitanja se tiču svih ljudskih sposobnosti, i to je, ponavljam, tradicionalan stav. David Hume je pred dvjesto godina ustvrdio kako temelj morala mora biti nešto što danas nazivamo generativna gramatika. On to nije tako nazvao, ali tu se mora raditi o skupu načela primjenjivih u novim situacijama – i to bez granica. Naglasio je da su ta načela dio naše prirode, jer ih ne možemo usvojiti iskustvom. Iako to nije posebno naglasio, zaključuje da ta načela moraju biti jedinstvena za sve ljude. Nije to ni mogao reći jer se tada nije smatralo da su ljudi jednaki, ali danas znamo da su ljudska bića slična do stupnja međusobne zamjenjivosti. Genetičke varijacije među vrstama su neznatne. Vjerojatno svi potječemo od male grupe predaka, iz ne tako davnih vremena, pa su i spomenuta načela uniformna.

Na teoretskoj razini, o ovim načelima se može mnogo naučiti i iz drugih područja, kao što je ljudsko poslovanje, politika, ali i osobni život i sl. To se tiče svakoga tko želi zauzeti određeni stav, bilo da želi ostaviti stvari kakve jesu, ili omogućiti neku manju promjenu, ili pak revoluciju. Ako nešto od toga zaista želi, ako djeluje kao moralni čimbenik i misli da se mora suočiti s makar minimalnim moralnim standardima, on to čini jer vjeruje da je to dobro za druge. Takvo djelovanje će iznijeti na svjetlo i uvećati mogućnosti izražaja naše temeljne prirode.

Ovako govoreći, radi se o teoretskoj povezanosti, ali ona je prilično apstraktna. Kada se suočite s nečim tako složenim kao što je ljudska priroda, stalno ste pri površini. Istina je da ovako ne možemo govoriti o kukcima. Proći će još mnogo vremena, ako se to ikada dogodi, dok netko uspije znanstveno odgovoriti na slična pitanja. Postoji, dakle, povezanost u duhu, ali ne i ona deduktivna.

Stječe se dojam kako se na prve principe pozivate i na području politike i morala...

To je slično. Radi se o nekoj vrsti porodične sličnosti. Ipak, mi o tome ne znamo ni približno dovoljno da dokažemo blisku povezanost.

DRUGI DIO

Američko oružje, ljudska prava i društveno zdravlje

Ovo je predavanje organizirao Albert Einstein College of Medicine Muslim Student's Association, u Montefiore Medical Center; Bronx, New York. Predavanje je održano 25. svibnja 2002., a tekstu je dodan i ulomak iz diskusije koja je uslijedila.

Tema koju bih danas želio razmatrati je uloga SAD-a u svijetu – tj. kakva je ta uloga danas i kakva će vjerojatno biti u budućnosti. Razlozi koncentriranja na SAD su preočiti da bi ih razjašnjavao, ali ja ću to ipak učiniti. Kao prvo, SAD je najvažnija svjetska sila. Posjeduje golemu vojnu snagu i druge oblike moći. Ima odlučujući utjecaj na sve što se događa u suvremenoj svjetskoj povijesti.

Drugi razlog je, naravno, činjenica da mi tu živimo. Stjecajem okolnosti, živimo u zemlji koja nam omogućava izniman stupanj slobode. Za većinu nas to je velika privilegija. Ona postavlja pred nas ogromnu odgovornost za naša djela i naš utjecaj na politiku. Čak i kad se ne bi radilo o najmoćnijoj zemlji svijeta, odgovornost takve vrste trebala bi nam biti od prvotne važnosti.

Ispričavam se što tako nešto uopće spominjem. Sve što sam rekao je samo po sebi razumljivo, i ne bi se trebalo posebno isticati. Činim to zbog sljedećeg iskustva: kada bilo tko pokušava slijediti ovu logičnu liniju koja proizlazi iz političkih i moralnih očitosti, izaziva vrlo intrigantne reakcije. O tome ne želim govoriti, ali mislim da je vrijedno razmišljanja.

Jedan od načina vrednovanja uloge SAD-a u svijetu – a tih načina ima mnogo – je vrednovanje pomoći SAD-a drugim zemljama, naročito one vojne. Ovo i nije naročito atraktivna tema, s obzirom da je pomoć koju naša zemlja pruža drugima daleko najmanja među razvijenim zemljama. Ako oduzmemo ono što ide nekoj bogatoj zemlji ili drugoj srednje razvijenoj (zbog njene povezanosti s onom bogatom) kao što su Egipat ili Izrael, ne ostaje gotovo ništa. Čak i

kada bismo sve to računali, još uvijek se radi o groteskno malim svotama, koje se k tome smanjuju.

Bez obzira na navedeno, nekakva pomoć postoji, a ona vojna je poprilična. Ta tema vrijedi analize jer nam pokazuje kakvu ulogu SAD igra u svijetu. To nije jedini pokazatelj, ali je vrlo vrijedan. Povezanost američke pomoći i vanjske politike je već bila temom znanstvenog rada.

Poznata je studija o američkoj pomoći u Latinskoj Americi. Autor je jedan od vodećih stručnjaka za ljudska prava na području Latinske Amerike, Lars Schoultz, predavač na University of South Carolina. Pred dvadesetak godina napisao je članak u kojem ističe kako postoji tijesna veza između američke pomoći i kršenja ljudskih prava u tom dijelu svijeta. Citiram: "Američka pomoć pristiže u nesrazmjernim količinama latinoameričkim vladama koje podvrgavaju torturi svoje vlastite građane...najvećim kršiteljima ljudskih prava tog dijela svijeta." A to je bilo pred dvadeset godina.

Otpribliže u to vrijeme, moj suautor i ekonomski stručnjak na University of Pennsylvania, Edward Herman, napravio je studiju na istu temu, ali u svjetskim razmjerima. Naročito detaljno je proučio odnos između američke pomoći i torture. Ispostavilo se da postoji neugodno visoka korelacija između američke pomoći inozemstvu i primjenjivanja torture. Ako pogledamo podatke Amnesty Internationala vidjet ćemo kako se radi o tijesnoj povezanosti.

Statistika korelacija nam, dakako, ne govori mnogo o uzročnoj povezanosti. Američka vlada vjerojatno nema interesa u svezi torture kao takve. U svakom slučaju, Herman se poduhvatio i druge studije, i to mnogo važnije. Proučio je suodnos američke pomoći i drugih čimbenika i otkrio kako je jedna od najuočljivijih korelacija ona između američke pomoći i poboljšavanja uvjeta za strane ulagače. Ako neka zemlja poboljša uvjete za strana ulaganja, tj. za lakše korištenje njenih resursa itd., pomoć se povećava.

To je sasvim prirodna korelacija. Potpuno smisljena. Takvo usmjerenje američke politike se može očekivati, i ono jest takvo. Činjenica da je pomoć povezana s unapređenjem mogućnosti ulaganja nikoga ne iznenađuje.

Pogledajmo sada kako se poboljšavaju uvjeti za ulagače. Jedan od najboljih načina je ubijanje sindikalnih i seljačkih lidera, mučenje

svećenika, masakriranje seljaka, podriivanje socijalnih programa itd. Takvi postupci su zaista način poboljšavanja uvjeta za ulaganje. Tako nešto dopušta i drugu korelaciju – koju je otkrio Lars Schoultz – između američke pomoći inozemstvu i kršenja ljudskih prava.

To je vjerojatno objašnjenje. Američki interes nije kršenje ljudskih prava. To je samo prirodna posljedica. Njih zanima kako će preko toga postići svoje ciljeve.

Sve je to bilo pred dvadeset godina. Otprilike u vrijeme objavljivanja ove studije, na vlast je došla Reaganova administracija naglašavajući kako će fokus američke vanjske politike biti "rat protiv terorizma". Naročito su se usredotočili na ono što je ministar vanjskih poslova George Shultz nazvao "zlim bičem terorizma", bolešću koju šire "izopačeni neprijatelji same civilizacije" vraćajući nas tako "barbarstvu u modernoj eri".

Shultz, smatran jednim od umjerenijih u Reaganovoj administraciji, izjavio je kako se protiv terorizma treba boriti snagom i nasiljem, a ne legalističkim sredstvima kao što su pregovori i posredovanja koja su samo znak slabosti. Obznanjeno je kako će se borba usmjeriti na dva područja gdje su zločini najakutniji – na Srednju Ameriku i Bliski istok.

Pogledajmo sada posljedice. Što se dogodilo u Srednjoj Americi i na Bliskom istoku? Držite na umu da još uvijek govorimo o odnosu između američke pomoći i drugih političkih aspekata. Usput, mislim da bih trebao spomenuti kako Schoultz u svojem radu ističe kako se korelacija između kršenja ljudskih prava i američke pomoći odnosi na vojnu pomoć. Pomoć je nezavisna od potreba i on je na to ukazao. To važi i za period Carterove administracije, sve do 1980., a nastavilo se unatoč retorici ljudskih prava.

Što se, dakle, dogodilo u "ratu protiv terorizma" na području Srednje Amerike i Bliskog istoka? Srednja Amerika se pretvorila u veliko groblje. Pobijene su stotine tisuća – otprilike dvjesto tisuća ljudi – bilo je preko milijun izbjeglica, siročadi, provođena su masovna mučenja, vršeni su svi zamislivi oblici divljaštva.

U slučaju Nikaragve, SAD je morao napasti, jer ona nije imala oružje kojim bi provodila teror kao što je to slučaj s drugim zemljama. Američki napad na Nikaragvu bio je vrlo ozbiljan. Doveo je do smrti desetina tisuća ljudi, a zemlja je gotovo potpuno uništena. Danas je

to druga zemlja na ljestvici najsiromašnijih zemalja južne hemisfere koja se možda nikada neće oporaviti.

Kako je u ovom slučaju SAD izvršio napad na državu, a ne samo na njene stanovnike (kao u El Salvadoru, Gvatemali i Hondurasu), na napad se moglo odgovoriti sredstvima dostupnim jednoj državi. Bio je to odgovor koji se očekuje od svake zemlje poslušne međunarodnom zakonu kada se radi o masovnom terorističkom napadu: uteći se međunarodnim institucijama. Nikaragva se na početku obratila Svjetskom sudu, koji je optužio SAD za međunarodni terorizam, zbog "protuzakonite uporabe sile", i zbog kršenja zaključaka pregovora. Američka vlada je pozvana na prekid zločina i plaćanje odštete.

SAD je odgovorio pojačavanjem ratnih akcija (i to uz podršku obiju glavnih stranaka). Po prvi put su izdane naredbe za napad na tzv. "meke mete" – bolnice, poljoprivredne zadruge itd. To se nastavilo sve dok narod nije glasovao za američkog kandidata. Tada, 1990., teror je konačno prestao.

Nakon što je SAD odbio upute Svjetskog suda, Nikaragva je svoje zahtjeve prosljedila Vijeću sigurnosti UN-a. Vijeće bi, naravno, osudilo SAD, ali na rezoluciju koja sve države svijeta poziva na poštivanje međunarodnog zakona, SAD je stavio veto. Vođa svjetskog "rata protiv terorizma" je jedina država osuđena za terorizam od Svjetskog suda. Ta ista zemlja poziva sve druge na poštivanje rezolucije na koju sama stavlja veto. Ovaj primjer je povezan s aktualnim događanjima. Koliko god tražili teško ćete naći spomen o ovome što sam naveo, a radi se o prvoj fazi "rata protiv terorizma".

Što je s drugim zemljama Srednje Amerike? One su prošle daleko gore od Nikaragve. Nikaragva je imala vojsku koja je branila narod. U drugim zemljama je vojska bila teroristička sila koja napada narod. U El Salvadoru i Gvatemali situacija je bila čak gora nego u Nikaragvi.

El Salvador je, zapravo, bio najveći korisnik američke vojne pomoći u tom periodu (ako izuzmemo Izrael i Egipat koji pripadaju zasebnoj kategoriji). Tamo su počinjene najstrašnije okrutnosti, a "protuteroristički rat" proglašen je velikim uspjehom. Ako želite saznati o kakvom se uspjehu radi, proučite dokumente zloglasne

School of the Americas. Jedan od njihovih slogana je onaj o američkoj vojsci koja je "pomogla u borbi protiv teologije oslobođenja". To je točno. Jedan od glavnih ciljeva američkog "rata protiv terorizma" bila je Katolička crkva. Ona je počinila tešku pogrešku posvećujući se onome što je nazvala "preferencijalnom opcijom za siromašne". Za tako nešto morala je biti kažnjena.

El Salvador je dramatičan primjer. Osamdesete su počele ubojstvom jednog nadbiskupa, a završile su ubojstvom šestorice vodećih jezuitskih intelektualaca. I tako je američka vojna sila porazila teologiju oslobođenja.

Zanimljiv podatak o našoj intelektualnoj kulturi je da nitko o tome nije ništa znao. Da se kojim slučajem radilo o češkom nadbiskupu i češkim intelektualcima ubijenim od Rusa, o tome bismo znali sve. Znali bismo njihova imena i čitali bi njihove knjige. Trebali bi napraviti mali eksperiment i provjeriti koliko ljudi, a mislim na one obrazovane, zna imena spomenutih jezuita – a radi se o vodećim intelektualcima Latinske Amerike – ili ime nadbiskupa. Zna li itko za sedamdeset tisuća drugih žrtava od kojih su, kao i obično, većina seljaci? Njihove krvnike mi smo obučili i opskrbili oružjem.

Odgovor na moje pitanje znate i sami i to vam govori nešto o nama, nešto što je vrijedno znati.

Eto, to je rezultat "rata protiv terorizma" u Srednjoj Americi.

Što je s Bliskim istokom, drugim ciljem ovog rata? Činjenica je da je na tom području izvršeno mnogo terorističkih akcija sponzoriranih od države. Najstrašnija je bila invazija Libanona 1982.; ta akcija je rezultirala smrću dvadeset tisuća ljudi.

Radilo se o slučaju međunarodnog terorizma. Akcija se mogla provesti jer je Amerika dala zeleno svjetlo, omogućila opskrbu oružjem i diplomatsku podršku – stavljajući veto na nekoliko rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a kojima se pokušao zaustaviti sukob. I to je smatrano velikim uspjehom. Vođa izraelskih snaga general-potpukovnik Rafael Eitan odmah je izjavio kako se radi o velikom uspjehu. PLO je smjesta odbačen kao faktor pregovora o okupiranim teritorijima.

To je, zapravo, bio cilj rata; sam Libanon nije imao važnosti. U Izraelu se akcija otvoreno nazivala "rat za okupirane teritorije". PLO im je postao jako naporan u svom inzistiranju na pregovorima. Izrael

to nije želio, pa je uništio PLO, istjerao ga iz regije, i to je bio veliki uspjeh.

Radi se o udžbeničkom primjeru međunarodnog terorizma. Ako se poslužimo službenom definicijom terorizma koju koristi američka vlada – prijetnja ili upotreba sile kako bi se postigli politički, religijski ili drugi ciljevi, kroz zastrašivanje civilnog stanovništva – izraelski napad na Libanon predstavlja školski primjer. Ne može se naći nešto tipičnije. To je međunarodni terorizam zbog odlučujuće uloge SAD-a.

Možda ste primijetili da sam bio blagonaklon prema SAD-u, ostavljajući otvoreno pitanje termina. Mnogi bi rekli kako je termin međunarodni terorizam preblag jer se tu radilo o izravnom napadu na jednu zemlju. Ako je to izravni napad, onda je potreban nirnberški proces za američke vođe. Ostavljajući im beneficiju ove dvojbe, zaustavit ćemo se na međunarodnom terorizmu. U svakom slučaju, to je jedan od najočitijih primjera toga desetljeća.

O pravim razlozima napada na Libanon lagalo se dvadeset godina. Ipak, priznanje se mora odati onima koji to zaslužuju. *New York Times* je 24. siječnja 2002. objavio članak Jamesa Benneta. Tema članka nije direktno povezana s našom temom, ali tu je rečenica koju vrijedi izdvojiti.

Po prvi put je u američkim novinama opisano nešto što se u Izraelu znalo prije dvadeset godina i što možete naći u disidentskoj literaturi: rat je vođen isključivo iz političkih razloga. Bio je to rat za Zapadnu obalu. Povod mu je bio eliminiranje prijetnje pregovora koje su forsirali Palestinci.

To je bilo poznato svima osim američkom narodu. Sada, konačno, nailazimo na istinitu tvrdnju u novinama. Sada možemo citirati *New York Times* koji takvu tvrdnju čini službenom. Dokumentacija o tome je obilna još od prvih dana invazije. Taj članak predstavlja velik napredak. Ako se dovoljno dugo čeka, uvijek se dogodi nešto dobro.

To je bio najgori primjer terorizma na Bliskom istoku. Postoje i drugi. Godina kada je terorizam u tom dijelu svijeta kulminirao bila je 1985. Te godine su novinski izdavači Associated Pressa izabrali terorizam kao glavnu temu. I u znanstvenim krugovima upravo ta godina se drži najznačajnijom. Ima tu nekog smisla. Možda i nije bilo tako gadno kao 1982, ali u svakom slučaju, sasvim dovoljno.

Koji su najgori teroristički zločini spomenute godine? Imamo tri kandidata za. prvo mjesto. Drugi primjeri nisu im ni blizu. Prvi kandidat je automobilska bomba u Bejrutu, postavljena izvan džamije i tempirana na vrijeme izlaska vjernika kako bi broj žrtava bio što veći. Tako je i bilo. Ubijeno je osamdeset ljudi, a ranjeno dvije stotine pedeset. Ta razorna bomba ubila je i djecu u stanovima duž ulice.

Većina žrtava bile su žene i djevojke na izlasku iz džamije. Bomba je bila namijenjena muslimanskom šeiku, koji je uspio pobjeći. Tragovi su vodili do CIA-e i British intelligence, što se baš i nije osporavalo. To je, dakle, prvi kandidat.

Drugi je izraelsko bombardiranje Tunisa nekoliko mjeseci kasnije. Tunis je napadnut pametnim bombama. Žrtve su raznesene u komadiće, a poginulo je oko sedamdeset pet ljudi, što Tunizana što Palestinaca. Svi su bili civili. Događaj je živo opisao vodeći izraelski reporter za njihove novine, ali ovdje nije bilo mnogo izvještaja. Još jednom se radilo o slučaju međunarodnog terorizma. Još jednom je SAD bio duboko umiješan. Barem zbog jedne stvari: Šesta flota se nalazila u tom području. Iako su dobro znali da se izraelski bombarderi približavaju, nisu obavijestili Tunis, inače svog saveznika.

Ministar vanjskih poslova George Shultz reagirao je na ovaj događaj tako što je pozvao izraelskog kolegu i čestitao mu izražavajući sućut zbog terorističkog napada. Uskoro je povukao svoje otvorene pohvale jer je Vijeće sigurnosti UN-a prosljedilo rezoluciju kojom se Izrael jednodušno osuđuje za oružani napad. SAD je uzdržao glas i na neki način se povukao.

Još jednom ću biti blagonaklon prema SAD-u i nazvati ovo međunarodnim terorizmom, a ne, kao ostatak svijeta, oružanom agresijom. To je, znači, drugi kandidat. Ni ovdje, kao ni u slučaju Libanona, ne može se govoriti o činu obrane.

Jedina konkurencija navedenim događajima mogla bi biti operacija Čelična šaka Shimona Peresa. Ona je, kao što se zna, u ožujku 1985., provedena u južnom Libanonu. Izraelska vojska napala je "teroristička naselja" i izvršila jezivi masakr. Mnoge je pobila sama vojska ili njeni plaćenici s juga. Mnogi su bili oteti i privedeni na saslušanje, što je značilo mučenje i zatvor.

Nitko ne zna prave razmjere ove akcije jer je jedno od načela novinarstva i intelektualaca uzdržavanje od ispitivanja vlastitih zločina. Kada se radi o tuđim zločinima broj žrtava je poznat do posljednjeg čovjeka. Kada se, pak, radi o našim zlodjelima, jednostavno nemamo pojma.

Uzmimo kao primjer Vijetnamski rat u kojem su ubijeni milijuni ljudi, ali te brojke nisu poznate. Tko bi se gnjavio brojanjem? Tko bi se gnjavio brojanjem stotina tisuća žrtava američkog kemijskog oružja u Južnom Vijetnamu? Neke druge zemlje su pokušale izračunati broj tih žrtava, ali koga briga za to? Tako vam to ide.

Osim toga, mi ne znamo koliko je točno ljudi ubijeno u američko-izraelskim terorističkim akcijama u južnom Libanonu ili za operacije Čelična šaka. Operacije je podržala lijeva "stranka mira" koja je tada bila na vlasti.

Naveo sam samo tri primjera koja poznajem, i oni su međusobno sličnih razmjera. U tom području nije bilo zločina međunarodnog terorizma koji bi im bili blizu. I tako imamo divan primjer "rata protiv terorizma" na drugom značajnom području – na Bliskom istoku.

Naravno da postoje i druge žarišne točke. U južnom dijelu Afrike žrtve se procjenjuju na milijun i pol ubijenih. Zločine su počinili južnoafrički vojnici u zemljama koje okružuju Južnoafričku Republiku (ovdje ne spominjemo žrtve u samoj Južnoafričkoj Republici). U Mozambiku i Angoli imamo milijun i pol ubijenih i preko šest milijardi dolara materijalne štete, sve to za Reaganove ere, od 1980. do 1988.

Bile su to godine tzv. "konstruktivnog angažmana", godine kada je Južnoafrička Republika bila cijenjeni saveznik, a Mandelin Afrički nacionalni kongres označen kao jedna od "najstrašnijih terorističkih grupa" svijeta. Tako je bilo i 1988. nakon svega što je ta zemlja počinila u prethodnih deset godina. I opet naglašavam kako se to ne odnosi na njenu unutarnju politiku. Možemo nastaviti primjerima iz čitavog svijeta.

Iz svega što sam naveo slijede i neki zaključci. Korelacija između američke pomoći i kršenja ljudskih prava toliko je jasna da je ne treba ni proučavati. Tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća možda je i trebala znanstvena analiza, ali već u osamdesetima odnos je postao jedan naprama jedan.

Ja i ne spominjem zdravstvene posljedice, jer je to suvišno. Ako činite ljudima ovakve stvari, i ne morate govoriti o tome. Drugi zaključak je vezan uz kontinuitet. Pogledajte gdje su se tada nalazili ljudi koji trenutačno vode "rat protiv terorizma".

Vojnom komponentom današnje borbe protiv terorizma upravlja Donald Rumsfeld, nekada Reaganov specijalni izaslanik za Bliski istok u operacijama o kojima sam govorio. On je suodgovoran za te događaje. Diplomatski dio današnjih akcija vodi John Negroponte, ambasador UN-a. U ona vremena bio je američki ambasador u Hondurasu, bazi za američke terorističke operacije u toj regiji, zadužen za pripremu i nadzor rata u Nikaragvi.

Imamo, znači dvije vodeće figure u sadašnjem "ratu protiv terorizma" koje su igrale značajnu ulogu u onom prvom. Oni, naravno, nisu jedini koji nam sugeriraju tu podudarnost. Radi se o istim ljudima, istim institucijama, istoj politici. Ako razmišljamo o ishodu druge faze sadašnjeg "rata protiv terorizma" možemo očekivati i iste rezultate.

O tome raspravljaju i stručnjaci. Ako želite primjer pročitajte prosinački broj ozbiljnog znanstvenog časopisa Current History posvećenog problemima terorizma. Autori, sve redom poznati znanstvenici i analitičari, govore o 1980-im kao o razdoblju državnog terora, što je ispravno. Bilo je to desetljeće državnog terora.

Oni tvrde kako su se Sjedinjene Države borile protiv takvog terora poduzimajući "preventivne mjere". Tako su zločini koje sam opisao zapravo preventivne mjere protiv terorizma. Oni također predlažu rat protiv Nikaragve, zbog kojeg je SAD prozvan od Svjetskog suda kao model za buduću borbu protiv terora. Konkretno, dva autora ističu kako je Nikaragva sjajan model za podršku Sjevernom savezu u Afganistanu.

Spominje se i 1985. na Bliskom istoku, kao godina besprimjernog terora. Donose i nekoliko primjera, ali ne one koje sam ja naveo. Takvi primjeri se ne navode. Ono što oni navode su dva incidenta. U svakom od njih je ubijena jedna osoba, i to američki državljanin. Prvi primjer je otmica u kojoj je ubijen američki časnik. Drugi je glasoviti incident *Achille Lauro*, gdje je ubijen Leon Klinghoffer, američki invalid.

To su zaista primjeri terorizma. U svakom od tih incidenata je ubijen čovjek. Oni nisu ništa prema primjerima o kojima sam govorio, što ne znači da nisu teroristička djela. Ubojstvo Leona Klinghoffera usporedivo je s onime što se prije nekoliko tjedana dogodilo u Jeninu kada se čovjek u invalidskim kolicima pokušao izmaknuti izraelskom tenku i bio pregažen i smrvljen. Ili kada je prije nekoliko dana mlada žena, također u kolicima, zaustavljena na putu za bolnicu kamo je trebala ići na dijalizu. I ona je umrla. Ima i drugih sličnih primjera. Bilo bi lako nastaviti i ukazati na kontinuitet zbivanja. Ali, naravno, ništa od toga ne računa se kao terorizam.

Slučaj *Achille Lauro* zasigurno to jest. I ne može se opravdati činjenicom da je ta akcija bila odmazda za daleko gori čin napada na Tunis. Teror se nikada ne može opravdati odmazdom. Naravno, ovo nas vodi ka generalizaciji. Ostavit ću vama izvlačenje zaključaka. Držim da je drsko prihvatiti elementarna moralna načela, a onda se stopostotno odijeliti od diskusije na istu temu. To ima svoje posljedice.

Ovo nije kraj interpretacije. Ako pročitate isti broj navedenog časopisa, pronaći ćete tekst vodećeg akademskog stručnjaka za terorizam, profesora na UCLA-u, u kojem nalazi korijene Osama bin Laden fenomena mnogo dublje i to izvan islamskog svijeta. Nalazi ih još u Vijetnamskom ratu tvrdeći kako je " ...teror Vietkonga raspalio nade u ranjivost srca zapadne civilizacije..." Drugim riječima, srce Amerike je bilo ranjivo u Južnom Vijetnamu dok su njihove snage vršile teror nad našima.

Druga vježba za čitatelja mogla bi biti pretraživanje nacističkih arhiva u potrazi za sličnim analizama. Mogli biste pokušati. Ni na to nema komentara, što je još jedan zanimljiv pokazatelj naravi moralne i intelektualne kulture u kojoj živimo. O tome bismo morali razmisliti.

Idemo dalje. Teroristička djela izvršena u Južnoj Americi, Južnoj Africi i na Bliskom istoku koja sam upravo opisao, oni ne računaju kao terorizam. Ta djela ne ulaze u anale terora u znanstvenoj literaturi. Doduše, ulaze, ali ne pod tim imenom nego kao "kontrateror" ili samo kao "rat". Princip je sljedeći: ako netko vrši terorističke čine protiv nas ili naših saveznika, možemo ih nazvati terorom, ali ako to isto mi činimo ne radi se o teroru već o "kontrateroru" ili jednostavno "ratu".

Ovaj princip je, koliko ja znam, postao univerzalan. Pročitajte li gomilu literature na tu temu, teško ćete naći iznimku. To nije samo slučaj SAD-a, već kako rekoh, univerzalni princip. Gdjegod pogledate – a ja sam proučavao primjere mnogih zemalja – naći ćete isto. Za čitavog perioda europskog imperijalizma važno je standardno načelo: učinili smo to drugima, dakle, radi se o kontrateroru ili ratu, donijeli smo civilizaciju barbarima i tome slično. Ako to učinimo u njihovim zemljama – ne zaboravite da je do 11. rujna Zapad bio uglavnom nepovrediv – i u najstrašnijim razmjerima, ne radi se o teroru, nego o civilizatorskoj misiji ili nečem sličnom.

Važno je to i za najgore zločince povijesti. I oni su se služili sličnim tehnikama. Uzmite kao primjer naciste. U njihovoj knjigama iz razdoblja okupacije Europe naći ćete tvrdnje o obrani naroda i legitimnih vlada od partizanskog terora upravljanoj izvana. I kao kod svake propagande, čak i one najvulgarnije, možete naći zrnca istine.

Partizani su zaista vršili teroristička djela i neosporno su upravljani iz Londona, pa to odgovara nacističkoj definiciji o inozemnoj kontroli. Vichyjeva vlada je jednako legitimna kao i bilo koja vlada u svijetu postavljena od SAD-a ili neke druge imperijalne sile. Može se, dakle, naći i neko marginalno opravdanje za grotesknu naci-propagandu, koja je uvelike slična našoj.

Slično je bilo i s Japancima u Mandžuriji i sjevernoj Kini. I oni su narodu donosili zemaljski raj, braneći nacionalističku vladu Mandžurije od kineskih bandita itd. I opet slično nama.

Koliko je meni poznato, riječ je o univerzalnom principu. Ako smo mi nešto napravili radi se o kontrateroru ili ratu, ako su oni, onda je to pravi teror. Razmjeri zločina nisu važni. Ništa nije važno.

Sve je to bilo za vrijeme osamdesetih godina 20. stoljeća. Vratimo se sada u sadašnjost i pogledajmo što se od tada dogodilo. Počnimo s vojnom pomoći u sadašnjem trenutku. Ostavit ćemo po strani najvažnije aktere, Izrael i Egipat – oni čine zasebnu kategoriju. U tom slučaju na prvo mjesto dolazi El Salvador u doba masovnog terora koji je vlada te zemlje vršila nad svojim građanima. Nakon što je američka vojna sila uspješno pobijedila teologiju oslobođenja, na prvo mjesto se popela Turska. Ona je to mjesto zadržala do 1999, kada je zamijenjena Kolumbijom.

Upravo sam se vratio iz posjete dvjema od spomenutih zemalja. Posjetio sam mjesta najgorih terorističkih zločina posljednje dekade dvadesetog stoljeća, južnu Kolumbiju i jugoistočnu Tursku.

Zašto baš Turska? Ta je zemlja uvijek bila veliki korisnik američke vojne pomoći. Ima važan strateški položaj, u blizini je Bliskog istoka, Sovjetskog Saveza itd. Turska je kroz čitav period Hladnog rata redovito opskrbljivana oružjem. Godine 1984. ta je pomoć naglo narasla. Za Clintonove vlasti vojna pomoć Turskoj bila je četiri puta veća nego za čitavog perioda Hladnog rata. Vrhunac je bila 1997. godina. Radilo se o ozbiljnim sredstvima, o osamdeset i četiri posto potrebnog oružja. A to nisu bili pištolji, nego zrakoplovi, tenkovi, vojni savjetnici itd. u čemu je stvar? Sve te godine, a naročito za Clintonove ere, turska vlada vršila je državni teror nad Kurdima koji čine otprilike četvrtinu stanovništva. Ja sam posjetio ta područja.

Posudio sam izraz "državni teror" iz nekoliko izvora. Jedan je poznati turski sociolog, Ismail Besikci. On je 1991. napisao knjigu pod naslovom *Državni teror na Bliskom istoku*, uključujući i onaj u svojoj zemlji. Bio je smjesta zatvoren. Koliko mi je poznato, još uvijek je u zatvoru. Već petnaest godina nalazi se u zatvoru, jer je izvijestio o činjenicama, o turskoj represiji nad Kurdima, koja traje desetljećima.

Američka Fondacija za slobodu izražavanja ponudila mu je nagradu od deset tisuća dolara. Odbio ju je zbog toga što je znao za američku pomoć turskoj vladi. Nije mogao primiti nagradu od zemlje koja je sudjelovala u teroru. Njegovo drugo uhićenje izazvalo je proteste pisaca, znanstvenika i parlamentaraca u Engleskoj, ali ne u SAD-u, jer, kako već znamo, ne može se raditi o teroru ako ga mi provodimo. Ono što on opisuje ne može biti teror, pa ne moramo ni protestirati.

Ponavljam, radi se o najvećem američkom sudjelovanju u međunarodnom terorizmu. Besikci nije jedini upotrijebio taj izraz. Godine 1994. turski ministar za ljudska prava opisao je postupke svoje vlade kao državni teror. U to vrijeme, kaže on, dva milijuna ljudi protjerano je iz svojih domova, počinjene su sve vrste divljačkih okrutnosti, a ubijeni su deseci tisuća ljudi.

Danas je situacija još gora. Kada sam nedavno bio tamo, cijenjeni predsjednik kurdske Komisije za ljudska prava, Osman Baydemir

(kojeg, usput budi rečeno, visoko cijeni i američka ambasada) dao je procjenu dosadašnjeg broja žrtava. Radi se o tri milijuna prognanih i pedeset tisuća ubijenih. Vidio sam prognanike koji su našli utočište u pećinama izvan zidova grada Diyabarkira, i na sličnim mjestima.

Neposredno nakon moje posjete Turskoj, Osman Baydemir je uhićen i optužen za zločin. Evo o čemu se radilo. Pisao je o novogodišnjem festivalu koji se održavao u tom području i pritom koristio neke znakove kurdskog, a ne turskog pisma. Jedno od pisama koristi slovo W, a drugo V. Još ne znamo kakve će posljedice imati njegov čin.*

* Vidi *'W' and Torture: Two Trial Observations*, rujan 2002., objavio Kurdish Human rights Project (London), poglavlje 2., "slučaj W". Po turskom pismu riječ bi bila napisana kao "Nevruz", a po kurdskom "Newroz".

Ako djeca nose odjeću u kombinaciji boja koje se smatraju kurdsima, to se može okarakterizirati kao kriminalno djelo. Kada sam bio tamo, uhićen je novinar koji je pustio kurdsku pjesmu preko radija. Njegova stanica je odmah zatvorena. Ja sam, zapravo, otišao u Tursku zbog jednog političkog suđenja. Optužen je nakladnik koji je objavio neke od mojih radova. Sporne su tri rečenice iz standardnog izvještaja o ljudskim pravima, o turskoj represiji nad Kurdima. Kako je slučaj izazvao veliku stranu pozornost, nakladnik je oslobođen. Sada je već optužen za šest sličnih zločina. I tako se to nastavlja.

Kada sam bio u Diyarbakiru svjedočio sam činu iznimne hrabrosti. Na kraju mog predavanja, ispred svekolike publike, televizijskih kamera i policije – trojica studenata došli su do mene i uručili mi kurdsko-engleski rječnik. Bilo je to izvanredno hrabro. To se ne može opisati, potrebno je dobro poznavati situaciju da shvatite pravo značenje. Nikome nije bilo jasno kako se rječnik uspio provući u Tursku. Ne znam što se dogodilo sa studentima. Tome je teško ući u trag.

Takvi studenti i njima slični koji se opiru okrutnim zakonima zapravo imaju dobru podršku. Istanbul nije kao SAD. Postoji mnoštvo pisaca, novinara i akademskih građana koji se kontinuirano bore protiv drakonskih zakona i represije. Svi su oni izloženi prijetnjama, zatvarani itd. Zna se da nije zabavno dospjeti u turski zatvor.

Dok sam bio tamo jedna grupa je državnom tužitelju odnijela knjigu sa zabranjenim tekstovima, uključujući i tekstove onih autora koji su već bili u zatvoru, i tražila da se i njih uhititi. Zbog velikog međunarodnog interesa, to se nije dogodilo. Takve stvari rade oni koji su zaista pod represijom, dok se kod nas privilegirane osobe prave da su pod represijom. To je ono što intelektualci rade kad ozbiljno shvaćaju pojam ljudskih prava. Oni očajnički trebaju podršku, naročito našu.

Naša reakcija na turski državni teror imala je oblik pohvale. State Department je 2000. objavio godišnji izvještaj o terorizmu i istaknuo Tursku kao pozitivan primjer. I to zajedno s Alžirom i Španjolskom. Alžir ne moram ni spominjati. Što se tiče Španjolske, čini se da su mislili na njihove dužnosnike koji još nisu bili u zatvoru zbog kontraterorističkih zločina. Te su zemlje izdvojene kao pozitivni primjeri borbe protiv terorizma.

Američki ambasador u Turskoj nedavno je za jedan znanstveni časopis napisao kako SAD ne može imati boljeg saveznika od Turske. Ona je to dokazala svojom protuterorističkom djelatnošću. Pritom misli na ono što sam već opisao. Turska vlada je, naravno, zahvalna zbog takvih izjava. Njihov premijer je prvi ponudio kopnene snage za "rat protiv terora" u Afganistanu, a objasnio je i zašto. Zbog zahvalnosti zemlji koja im je pomogla provesti državni teror onako kako sam opisao.

Turska vojska zahvaljujući američkoj pomoći sada pomaže u obrani Kabula. To znači da trupe koje su izvršile najgore terorističke zločine 1990-ih, sada sudjeluju u "ratu protiv terora". U oba slučaja sredstva je omogućio SAD, neprijeporno vodeća teroristička država. Sve to ne izaziva nikakve komentare. To možete provjeriti. Ovi podaci nam nešto govore o nama samima. Ne znači da se to previdjelo. Ne znam što bi iz toga izvukao Orwell, ali mislim da mi možemo ponešto.

Kolumbija je 1999 .preuzela prvo mjesto na ljestvici najvećih korisnika američkog oružja. Turska je tada represivnim mjerama uspjela ostvariti svoj naum. Zločini u Kolumbiji tek su trebali započeti. A oni nisu bili neznatni.

Što se tiče ljudskih prava, Kolumbija je 1990-ih bila zemlja s najnegativnijim izvješćima, barem na južnoj hemisferi. Korelacija

između te činjenice i količine primljene vojne pomoći i ovdje je znatna. Ta zemlja je u istom periodu primila više oružja od Amerike nego sve ostale zemlje južne hemisfere. To je uobičajeni suodnos. Korelacije se očito nastavljaju. Zločini počinjeni u Kolumbiji su zastrašujući. Jedan od onih koje kolumbijska vlada upravo istražuje je masakr motornom pilom. Vojska je upala u jedno područje i raskomadala ljude motornim pilama. Njihovi ostaci bačeni su u jame. Istina, neki su zbog toga kažnjeni. Odgovorni časnik je smijenjen, pa se ne može reći kako nitko ne snosi odgovornost.

Kolumbija vodi u broju ubijenih sindikalista i novinara. Bio sam tamo pred nekoliko godina kao izaslanik Amnesty Internationala. Bio je to dio kampanje za zaštitu boraca za ljudska prava u raznim zemljama. Kolumbija je izabrana kao prva zbog rekordnog broja ubijenih aktivista.

Broj političkih ubojstava do danas je skočio na deset ili dvadeset dnevno. Svaki mjesec se broju prognanih, koji iznosi dva milijuna, pridružuje novih deset tisuća ljudi. Smješteni su u bijedne slamove, bez zdravstvene skrbi, mogućnosti školovanja, bez ičega. Zločini se istražuju, i ne mogu se osporiti. Osamdeset posto tih zločina pripisuje se vojsci ili paravojnim grupama tijesno povezanim sa službenom vojskom.

U posljednjih deset godina osamdeset ili sedamdeset pet posto zločina pripisano je djelovanju vojske. Taj broj se bitno smanjio u korist djelovanja paravojnih jedinica. Razlog je publicitet. Kolumbijska vojska je shvatila kako se teror može najbolje provoditi ako se privatizira, tj. ako ga povjerimo paravojnim grupama. Tako je bilo u Indoneziji, Istočnom Timoru, Bosni itd. Uobičajeni standard.

Na takav način možete se oprati od krivnje. Naravno, dok ne pogledate stručne analize i izvještaje organizacije kao što je Human Rights Watch, gdje se paravojna jedinica navodi kao šesta divizija kolumbijske vojske, ona kojoj se pripisuje odgovornost za zločine počinjene kako bi se zadržala tzv. "vjerodostojna osporivost".

Kolumbija je također pohvaljena. Clinton ju je isticao kao primjernu demokraciju i zemlju uspješne ekonomske reforme. Ova posljednja pohvala je na mjestu. Kolumbija je rekorder privatizacije, tj. stavljanja na raspolaganje svojih resursa stranim ulagačima. Kao što sam rekao, dio tog procesa je i privatizacija terora.

I SAD također privatizira svoj udio u međunarodnom terorizmu pa je Kolumbija puna američkih savjetnika i dvostruko više američkih časnika koji zapravo rade za kompanije kao što su DynCorp i MPRI (Military Professional Resources Inc). Svrha je slična – osporivost. Privatizacija međunarodnog

terorizma znači da je savjetodavna i vojna pomoć izuzeta od supervizije Kongresa. Postoje, naime, neke odredbe Kongresa vezane za poštivanje ljudskih prava kao preduvjeta za pomoć.

Uobičajen način zadovoljavanja tog zahtjeva je proglašenje izuzeća. To je radio Clinton: "Ne obazirimo se na njih." Ali, Kongres je postavio strože zahtjeve, preko kojih se ne može tek tako prijeći. I tako je prije nekoliko tjedana, u svibnju 2002., Colin Powell obznanio kako Kolumbija zadovoljava standarde o ljudskim pravima. Ovo je, nažalost, točan podatak. Ako ga želite provjeriti pogledajte izvještaj Human Rights Watcha i Amnesty Internationala. Iz toga ćete mnogo saznati.

Kakve su posljedice? To sam uspio saznati za moje posjete južnoj Kolumbiji. Posjetio sam Cauca, provinciju koja u posljednjoj godini po pitanju ljudskih prava stoji najgore. To je područje naseljeno uglavnom domorodačkim stanovništvom, campesinosima i afro-kolumbijcima. Oni su uspjeli organizirati nešto što nazivaju "socijalnim blokom". Uspjeli su provesti reforme u školovanju, zdravstvenoj skrbi itd.

Na sveopće čuđenje pošlo im je za rukom čak i izabrati vlastitog guvernera, impresivnog, ponosnog domoroca. To je jedan od malobrojnih primjera u povijesti te hemisfere da je neki urođenik postavljen na visoku funkciju. Ubrzo su paramilitarne jedinice raspoređene po regiji i sada je malo onih koji vjeruju da će guverner živ dočekati kraj svog mandata.

Proveo sam sate slušajući siromašne seljake, svjedoke terora. Među najgora njihova iskustva spada ono što su počinili direktno Amerikanci, a to je zaprašivanje plinom. Plin je potpuno uništio njihove živote. Uništio je njihova polja, poubijao stoku. Možete vidjeti djecu prekrivenu krastama i slične užase. To su siromašni berači kave, a uzgoj kave je zahtjevan i čudljiv posao; cijene su niske. Oni su ipak uspjeli pronaći za sebe prostor u međunarodnoj trgovini i to proizvodnjom organski uzgojene visokokvalitetne kave, koja se

prodaje Njemačkoj i još ponekome. Sve je to sad propalo. Biljke su uništene, zemlja je zatrovana plinom, i posao je propao zauvijek.

Ugrožena je biološka raznolikost kao i sama agrikulturna tradicija. Svaki dio svijeta ima specifičnu, bogatu tradiciju obrade zemlje. Zbog toga su i ovi ljudi imali tako velike prinose. Tako mnogo znanja i vještine! Kada to jednom izgubite, nemoguće se vratiti.

Upotreba plinova se opravdala kao dio "borbe protiv droge". Tako nešto je teško uzeti ozbiljno osim kao pokriće za akcije protiv ustaničkih snaga, ili kao još jednu stranicu u povijesti progona f seljaka sa zemlje za korist bogate elite i predaje resursa stranim ulagačima.*

* Vidi Doug Stokes, "Better Lead than Bread? A Critical Analysis of the US.'s Plan Colombia", *Civil Wars* 4. 2. (ljetno 2001), 59-78; Garry M. Leech, *Killing Peace* (Information Network of the Americas, NY; 2002, 66f.)

Ako se to područje ikada vrati zemljoradnji, bit će to monokultura za izvoz sa sjemenjem iz laboratorija, kupljenim u Monsanto. Tu nema alternative. Osim toga, kada se seljaci potjeraju s tog područja kemijskim uništavanjem zemlje, ono ostaje slobodno za potpuno ogoljenje. Izgleda da se radi o bogatim nalazištima ugljena, a on bi poslužio za opskrbu brana, hidrocentrala, za potrebe stranih korporacija itd. što bi dalo privid uspjeha.

Što se tiče naroda, njegove kulture itd. na to treba zaboraviti. Oni su, da citiram glasovitog filozofa, "obične stvari – čiji životi nemaju vrijednosti". To je rekao Hegel o Afrikancima. Naš stav nije bitno drugačiji. Oni su samo stvari i njihovi životi nemaju vrijednosti, pa možemo mirne duše nastaviti s našim akcijama, bez straha od kazne, očekujući pohvale za naša postignuća.

Slično je i s Kurdima i Palestincima. Da citiram urednika lista *New Republic* koji kaže "Palestinci će se prometnuti u još jednu pregaženu naciju, kao što se dogodilo Kurdima i Afganistancima", a palestinski problem – "koji već postaje dosadan" – bit će riješen.

Ovaj stav je tijekom svibnja 2002. više puta ponovio Dick Armeij, vođa većine u predstavničkom domu. Njegov prijedlog je jednostavan – Palestinci moraju otići. Naposljetku, toliko je drugih mjesta na svijetu, pa zašto onda jednostavno ne odu i time riješe problem. Tako se govori o "običnim stvarima", i na taj način se

odnosimo prema običnim stvarima. Takav stav objašnjava korelaciju između vojne pomoći i zločina uključujući zdravstvene posljedice.

Mogao bih nastaviti s opisom ove vrste terora još dugo, no želio bih spomenuti i drugu kategoriju terora – ekonomski oblik ratovanja namijenjen uništenju ljudskih života. U ovom trenutku postoje dvije zemlje zapadne hemisfere pod američkim embargom. Usput, radi se o svojevremeno najvećim "uvoznicima" roblja, o Kubi i Haitiju.

Što se tiče Kube neke stvari traju već četrdeset godina i čine dio šireg programa ratovanja protiv te zemlje. Kubu je, kako znate, SAD nedavno proglasio jednom od vodećih terorističkih zemalja svijeta. Razlog je vjerojatno u činjenici da je ta zemlja u posljednjih četrdeset godina jedan od glavnih ciljeva međunarodnog terorizma. Možda više nego ostatak svijeta, ako izuzmemo Libanon.

Ratovanje protiv Kube nastavilo se nakon 1959. Do 1989. godine izlika je bila obrana od tog pipka ruskog imperija, koji bi nas mogao zadaviti. Iz tog razloga svaki oblik terorizma i ekonomskog pritiska imao je biti opravdan. Izlika je izgubila svoju osnovu 1989., i dok trepneš okom, pronađena je druga. Stari razlog je zaboravljen, a embargo je postao jači. Sve to zbog naše ljubavi prema demokraciji.

Od tada ne prestaju teroristički i ekonomski pritisci protiv Kube, i to zbog ljubavi prema demokraciji, valjda onakvoj kakva je u Kolumbiji. Kolumbija je prije nekoliko godina dopustila osnivanje nezavisne stranke koja je čak mogla sudjelovati u izborima. S izvjesnim poteškoćama, jer su odredi smrti tijekom tih nekoliko godina ubili oko tri tisuće vodećih ljudi stranke uključujući predsjedničke kandidate i gradonačelnike. Ti odredi su, naravno, koristili američku vojnu pomoć. Ali, naravno, to je još uvijek primjer veće demokracije od one kubanske.

Embargo o kojem govorim je iznimno težak, zapravo jedinstven, jer uključuje hranu i lijekove što predstavlja kršenje međunarodnih propisa. Promjena tobožnjeg motiva, od straha od ruskog napada do obrane demokracije, prošla je bez komentara.

Ne bismo se trebali čuditi. Strah od komunizma je uvijek bio velika prijevara. To znamo iz sada dostupnih povjerljivih dokumenata Kennedyjeve administracije. Pretpostavljam da iz tog razloga nisu nikada citirani. Povjesničar Arthur Schlesinger podnio je Kennedyju

tajne izvještaje s analizom tog problema, i oni štošta otkrivaju. (O tome sam pisao u svojoj knjizi *Profit over People*.)

Uobičajeni stav o posljedicama kubanskog embarga, koji je nedavno ponovio bivši predsjednik Carter, jest da taj embargo zapravo pomaže Castru, i nimalo ne šteti kubanskom narodu. Jedini oštećeni su američki farmeri jer im on sprječava izvoz robe.

Postoje i oni koji detaljnije poznaju situaciju, npr. American Association of World Health. Ta organizacija je u ožujku 1997. napravila detaljnu studiju ovog problema. Tri stotine stranica izvještaja govore o teškim posljedicama embarga na zdravlje i prehranu s razmjerno velikim porastom smrtnosti. Humanitarnu katastrofu spriječio je kubanski zdravstveni sistem, što je zapanjujuće, iako su za potrebe zdravstva korišteni resursi iz drugih sektora, s očitim posljedicama.

I tako je embargo bio velik uspjeh kao i američka pobjeda nad teologijom oslobođenja.. To je prvi primjer. Slučaj Haitija je još groteskniji. Ta je zemlja bila jedno od glavnih odredišta američkih vojnih i drugih intervencija tijekom prošlog stoljeća, a sada je najsiromašnija zemlja na hemisferi. Moguće je da sljedeće dvije generacije neće ni preživjeti takvo stanje, što je primjer još jedne korelacije koja potvrđuje pravilo.

Napad na Haiti je izvršen pod komandom Woodrowa Wilsona kao "vježba wilsonovskog idealizma", što ćete pronaći ako proučite teoriju međunarodnih odnosa. Marinci su ga napali 1915., ukinuli parlamentarni sustav, obnovili robovlasništvo, ubili nebrojeno mnogo ljudi (Haitijanci tvrde oko petnaest tisuća), pretvorili zemlju u američku plantažu i osnovali Nacionalnu gardu – brutalnu, ubilačku snagu koja je upravljala od povlačenja američkih trupa.

Nećemo sada prelaziti čitavu povijest zbivanja, ali takva situacija se nastavila sredinom 1990-ih, kada su Bush i Clinton direktno podržali vojnu huntu i njen strašni teror. To je druga stvar koju sam osobno vidio u razdoblju od nekoliko dana. U našoj neposrednoj blizini, u Queensu, New York, jedan od njihovih glavnih kriminalaca, Emmanuel Constant boravi zaštićen od američke vlade. On je bio vođa paravojnih snaga odgovornih za pokolj četiri ili pet tisuća ljudi na Haitiju tijekom ranih devedesetih. Baš u razdoblju kada su Clinton i Bush podržavali vojnu huntu.

Vlada Haitija je tražila njegovo izručenje, ali naravno – SAD ih nije udostojio odgovora, a tisak to nije ni komentirao. Zašto bismo izručili vrhunskog kriminalca koji je odgovoran za smrt više tisuća ljudi, naročito ako bi po svom povratku mogao izbrbljati štogod o američkoj upletenosti u zločine. Još jedan slučaj koji nije izazvao komentare.

Postoji, istina, medicinski komentar. Paul Farmer je pisao o toj temi. Negdje 1995. kad je zbačena hunta, Američka banka za razvoj (IADB) i druge organizacije pokušale su obnoviti institucije javnog zdravstva, ali njihova akcija je zaustavljena. Željeli su određenim zdravstvenim mjerama utjecati na produženje životnog vijeka stanovnika Haitija. To je pouzdano jedini takav pokušaj barem na ovoj hemisferi.

Njihove planove prekinuo je embargo. Pola milijarde dolara pomoći IADB-a i drugih nije nikada stiglo, a projekt je prekinut. To je već ionako strašne uvjete života bitno pogoršalo. Jedina pomoć stizala je s Kube, kao što je to slučaj s mnogim siromašnim zemljama. Kuba je poslala i svoje medicinsko osoblje, ali nije bilo moguće nadoknaditi gubitke.

Haiti je k tome morao plaćati kamate na zajam koji nije nikada stigao, što je pridonijelo općoj katastrofi. To je, znači, drugi embargo. I on je postavljen iz ljubavi prema demokraciji, kako su to objasnili Powell i drugi.

U posljednje vrijeme u SAD-u cvate novi književni žanr. Brojni bestseleri i članci bave se neobičnom crtom našeg karaktera sažetom u pitanju: Zašto ne reagiramo na tuđa zlodjela? Mnogo je knjiga napisano na tu interesantnu temu. Mislim da bi takve studije zaslužile barem fusnotu, ali sa drugačijim predznakom, s pitanjem koje bi glasilo: Zašto pristajemo na sudjelovanje u kršenju ljudskih prava, pa čak i u zločinima?

Naravno, takvo se pitanje ne može postaviti. Legitimno je pitati se o našoj nesposobnosti da odgovorimo na nepravde drugih, ali ne i o našim masovnim zločinima. Time bi se priznalo da oni postoje, a to je nezamislivo. Ako postavite takva pitanja, vi ste van razumnih kategorija.

Mnoge su ozbiljne rasprave pokrenute ovih dana o tome što bismo trebali učiniti protiv terorizma. Istina je da postoje brojne terorističke

prijetnje. Vjerujem da SAD može utjecati na slabljenje terorizma i to tako da ga prestane podržavati i sudjelovati u njemu. To bi imalo odlučujući utjecaj. Ne bi se riješilo baš sve, ali najveći dio problema bi nestao. Nažalost, uzaludno je tražiti bilo kakvu raspravu o tome.

Dokle god pitanja ovog tipa ne dođu na dnevni red, dok ne dođu u centar pozornosti, nijedna rasprava o njima neće se uzimati ozbiljno, a ljudi širom svijeta padat će u sve dublju bijedu.

(slijedi ulomak iz diskusije nakon predavanja)

Nadam se da se slažete kako postoji velika razlika između nacističkih zlodjela i onoga što smo mi uradili u Vijetnamu. Mislim da postoji radikalna razlika u namjeri. Nacisti su željeli istrijebiti sve Židove Europe, dok se u Vijetnamu nije želio počinuti genocid.

Događaje u Vijetnamu nikada ne bih nazvao genocidom. To nije ispravan termin. Slažem se da postoji velika razlika i ne sjećam se da je itko tvrdio drugačije. Te dvije situacije se razlikuju u mnogočemu. Primjer nacista je jedinstven u povijesti. Zločina je uvijek bilo, ali masovno istrebljenje kakvo su oni provodili je van konkurencije. Ništa se s time ne može ni usporediti. Židovi i Romi, ljudi koje nazivamo Ciganima, tretirani su na sličan način, kao i neke druge grupe. To je jedinstven primjer.

Ipak, mnogo je zločina po svijetu, a neki potječu od nas. Na neke od njih ne gleda se kao na zločine. Dat ću vam jedan primjer. Prošle godine je objavljena knjiga pod naslovom *Crna knjiga komunizma*. Ugledni časopisi su objavili recenzije itd.; knjiga je prevedena s francuskog izvornika, a iznosi procjenu o stotinjak milijuna žrtava komunističkih režima. Bez natezanja oko brojeva, prihvatimo taj podatak.

Jedan od važnijih navedenih primjera bila je glad u Kini u razdoblju od 1958. do 1960. Za tog perioda umrlo je oko dvadeset i pet milijuna ljudi. Razlog zbog kojeg se ovo drži političkim, ideološkim zločinom objasnio je Amartya Sen; bio je to dio njegovog rada za koji je dobio Nobelovu nagradu. Sen je ekonomist i s dobrim razlozima navodi ovu tragediju kao politički zločin. On tvrdi kako se ne radi o namjeri, nitko tu nije namjeravao istrijebiti stanovništvo. Krivac su

ideološke institucije, totalitarno društvo u kojem informacije o događajima ne dolaze do centra. Nikakva akcija se ne može poduzeti zbog prirode totalitarnog društva. Iako nije bilo svjesne namjere, ipak se radi o masovnom zločinu, jednom od najvećih u povijesti komunizma. I to je sasvim točno.

Ovaj primjer je povezan s vašom primjedbom o namjeri. Ali, to je samo polovina priče. Ako pogledate teme kojima se Amartya Sen bavio vidjet ćete da je proučavao uzroke gladi u pojedinim područjima. Uspoređivao je Indiju i Kinu. Dok je Indija bila pod engleskom vlašću bilo je slučajeva velikih gladi i to nitko nije nazivao zločinima britanskog imperijalizma, jer i tu važi spomenuti princip – ako smo mi to napravili, ne radi se o zločinu.

S početkom nezavisnosti Indije, glad nije iskorijenjena, ali nisu se događali slučajevi katastrofalnih razmjera. Od 1947. do vremena kada je pisao svoju knjigu, a to je bilo 1980., masovne gladi nije bilo. Usporedio je situaciju u Indiji i Kini i razliku pripisao institucijama. U demokratskoj Indiji, sa slobodnim protokom informacija, vlast je obaviještena o svakom slučaju pa je moguća intervencija. To je razlog što tamo nema većih katastrofa.

Taj dio njegovog rada je svima poznat. Ali, on se tu ne zaustavlja. U istom poglavlju te knjige govori o nečemu što nije tako poznato. Uspoređuje stopu smrtnosti u Indiji i Kini u periodu od 1947. do 1980. Na početku tog razdoblja stopa smrtnosti je slična. Vrlo skoro ona se smanjuje u Kini, dok u Indiji ostaje vrlo visoka. Uzroke te činjenice on također smatra ideološkim zločinom.

Kina je, kaže Sen, radila na osnivanju seoskih ambulanti, na pružanju preventivne medicinske pomoći siromašnima itd., što je rezultiralo poboljšanjem zdravstvenog stanja stanovništva i smanjenjem stope smrtnosti. Indija nije poduzela ništa slično. To je demokratska kapitalistička zemlja u kojoj se ništa ne radi za siromašne. Sen uspoređuje krivulje smrtnosti i kaže, citiram: "Indija svakih osam godina puni svoju zdjelu s više kostura, nego što je to Kina uspjela u svojim godinama sramote (1958-61)".

Od 1947. do 1980. u Indiji je od gladi umrlo oko stotinu milijuna ljudi. Mi to još uvijek ne nazivamo zločinom demokratskog kapitalizma. Kada bismo ovako proučili stanje u zemljama širom svijeta...ne usuđujem se o tome ni govoriti. Sen je u pravu, ni ti

zločini nisu bili namjerni, kao ni oni u Kini. Oni su pored toga ideološkog i institucionalnog tipa, i kapitalistička demokracija sa svojim zagovaračima je za njih odgovorna isto onako kako su odgovorni vođe takozvanog komunizma. Ne snosimo kompletnu odgovornost, ali barem veći dio.

Još jednom tvrdim, kada govorimo o zločinima, brojimo samo one neprijatelja. Nad tim zločinima plačemo, nad njima se zgražamo. Naši vlastiti, koji mogu biti mnogo gori, ne ulaze u naš vidokrug. Njih se ne proučava, o njima se ne čita, ne misli, nitko o njima ne piše. Nije nam dopušteno o njima misliti, a ako na sve to pristajemo, ipak se radi o našem izboru.

"Zašto nas mrze, a tako smo dobri?"

Ulomak iz predavanja pod naslovom "Pogled u provaliju budućnosti" održanog u prilog Centra za mir i pravdu u Rickey's Hyatt House, Palo Alto, California, 22. ožujka 2002.

Nakon 11. rujna neke od novina, npr. *Wall Street Journal*, počele su raditi ono što su i trebale – provoditi ispitivanje javnog mnijenja na području Bliskog istoka. Novinari su pokušali naći odgovor na Bushevo tugaljivo pitanje: "Zašto nas mrze, kad smo tako dobri?" Kako je moguće tako nešto?

Još prije nego što je to pitanje postavljeno *Wall Street Journal* pronašao je neke odgovore. U svom istraživanju fokusirao se na one do kojih mu je stalo – na "imućne muslimane", tj. bankare, odvjetnike, menadžere ogranaka američkih tvrtki i njima slične. To su ljudi koji čine dio američkog sistema, i koji, sasvim prirodno, preziru Osamu bin Ladenu, ako ni zbog čega, a ono zbog činjenice da predstavljaju njegove glavne mete. Upravo takve ljude ima na zubu, pa ga, razumljivo, oni ne podnose.

Što, dakle, takva grupa misli o SAD-u? Ispostavilo se da se i oni uvelike protive američkoj politici, onoj istoj čiji su dio. Mislim pritom na međunarodnu ekonomsku politiku. Oni toj politici zamjeraju njenu ulogu u sprječavanju razvoja demokracije i nezavisnog razvoja, kao i njenu podršku korumpiranim, okrutnim režimima. Odlučno se protive jednostranoj američkoj podršci Izraelu i tamošnjoj brutalnoj vojnoj okupaciji koja traje već trideset i pet godina. Ne podržavaju sankcije protiv Iraka jer drže kako one samo jačaju Saddamov režim.

Oni nas žele podsjetiti na još nešto što bismo željeli zaboraviti: SAD i Velika Britanija su pružale podršku Saddam Husseinu za perioda njegovih najgorih zločina, pomogle mu stvoriti oružje masovnog uništenja. Njihove vlade nisu napravile ništa kako bi spriječile masovno ubijanje Kurda plinom, kao ni druge zločine. Oni se sjećaju svega toga, iako bismo mi željeli gurnuti ta sjećanja pod tepih. Zbog tih činjenica mrze američku politiku unatoč svom sudjelovanju u američkom sistemu. To je, eto, jedan od odgovora na Bushevo pitanje. Tako nešto nećete pročitati u intelektualnim časopisima, ni u dnevnom tisku. Tamo ćete pronaći složena objašnjenja o tome kako

ljudi iz spomenutih regija pripadaju "lošim kulturama", kako ih je zaobišla globalizacija ili kako ne mogu podnijeti našu slobodu i veličajnost itd.

Nijedan stručnjak za međunarodne odnose ili za Bliski istok, kao ni onaj tko je ozbiljno zainteresiran za ove teme, neće naći u ovim odgovorima ništa nova. Možete ići u prošlost koliko god hoćete i naći ćete isto. Sjedinjene Države su tijekom vremena postale zaista slobodna zemlja, i to je velika prednost za one koji tu žive. Nije to dar s neba, nego rezultat dugogodišnje borbe. Mislim da se radi o iznimno slobodnoj zemlji, o stupnju slobode jedinstvenom po mnogim kriterijima. Imamo mnogo više informacija o visokim političkim odlukama naše vlade, nego što je to slučaj s bilo kojom zemljom u svijetu. Mnoštvo dokumentacije o načinu vođenja politike dostupno je javnom uvidu.

Ako želite znati nešto više o ovome, proučite dokumentaciju iz 1958. Bila je to kritična godina za američke međunarodne odnose, i to iz više razloga. Što se tiče Bliskog istoka, bila je to godina kada se po prvi put neka zemlja, konkretno Irak, oslobodila angloameričkog monopola na energetske izvore. Isto je pokušao i konzervativni režim u Iranu, što je spriječeno britansko-američkim vojnim udarom.

Irak se zaista uspio izvući, što je bio velik događaj, popraćen vojnim akcijama uz prijetnju upotrebe nuklearne sile. Istinski velik događaj. Ako, dakle, želite znati što misli vlada SAD-a, pogledajte zapise iz tog perioda.

Pronaći ćete i riječi tadašnjeg predsjednika, Eisenhowera, koje je uputio svojim povjerenicima na zatvorenoj sjednici. Spomenuo je "kampanju mržnje protiv nas", predvođenu arapskim svijetom, kampanju koju ne "provodi vlada, već narod". Državno vijeće sigurnosti, najviše tijelo u planiranju, priložilo je svoju analizu. Prema njihovom uvjerenju SAD se percipira kao sila koja podržava okrutne i korumpirane režime, sprječava demokraciju i razvitak, sve to zbog vlastitih interesa u kontroliranju naftnih rezervi.

Kako su komentirane navedene tvrdnje? Mirno su izjavili kako je ta percepcija točna i stoga se ne može osporiti. Ne samo da je sve točno, već je i razložno. To, jednostavno, mora biti tako. Prirodno je podržavati *status quo* režime (mislili su na opisane režime), spriječiti

ekonomski razvitak i demokraciju, kako bi se sačuvao monopol kontrole naftnih rezervi.

Zbog toga narod provodi kampanju mržnje. U temelju veoma slično onome što je *Wall Street Journal* otkrio 14. rujna 2001., i što su svi znali. Jedina razlika su neki novi politički postupci, npr. sankcije protiv Iraka. Temeljna politika je ista.

Ogorčenje je mnogo veće u samom narodu jer ljudi ne vide razlog zbog kojeg bi se njihovo bogatstvo trebalo slijevati na Zapad i u džepove bogatih muslimana, američkih suradnika, a ne u njihove. SAD takve stavove opisuje kao nazadne. Narod nije prihvaćao takvu logiku ni tada, a ne prihvaća je ni danas. Mržnja običnih ljudi se samo povećala.

Ako, dakle, želite čuti glasove koji dopiru izvan naše čahure, to neće biti teško. Oni će vam odgovoriti zbog čega tolika mržnja protiv nas, bilo 1958. ili danas. Mržnja prisutna ne samo na Bliskom istoku nego i u većem dijelu svijeta gdje čovjek ne voli biti gažen nečijom čizmom. Nitko to ne voli, i taj otpor vodi k mržnji. Možemo se i dalje tješiti izmišljotinama, no u tom slučaju radi se o našem izboru. Nadam se da to nije i vaš izbor.

Sa Azmi Bisharom na Zapadnoj obali*

* Potezom bez presedana, Knesset je u studenom 2001. ukinuo Bisharin parlamentarni imunitet, otvarajući put ka njegovom uhićenju. Optužnica je imala dvije točke: kršenje Odredbe o prevenciji terorizma, misleći pritom na dva Bisharina govora u kojima je potvrdio pravo okupiranih na otpor, dok se druga točka odnosila na kršenje kriznih propisa o putovanjima u inozemstvo iz 1948. Taj je propis Bishara navodno prekršio organizirajući posjete starijih Palestinaca izbjegloj rodbini u Siriji.

Ulomak iz govora održanog u prilog obrani Azmi Bishare, izraelsko-arapskog člana Knesseta i dugogodišnjeg prijatelja prof. Chomskog. Govor je održan 25. svibnja 2002. u Hunter Collegeu u New Yorku.

Neposredan povod našeg okupljanja je nedavno oduzimanje imuniteta Azmiju Bishari i optužbe kojima ga terete: prvenstveno zbog njegove tvrdnje kako narod Libanona ima pravo oduprijeti se stranoj okupaciji i istjerati okupatorske vojne snage iz zemlje; zbog poziva na podršku intifadi kao alternativni drugim mogućim izborima kao što su potpuno podčinjavanje ili totalni rat; i zbog njegovog truda oko spajanja razdvojenih obitelji.

Azmijev stav je bio potpuno jasan. On nije želio istaknuti pravo na slobodu govora, iako se to podrazumijeva. Želio je da ljudi potvrde istinitost njegovih tvrdnji, a ne samo pravo da ih izrekne. Za tako nešto imao je čvrste osnove. Azmi je, osim toga, izjavio kako je od sadržaja njegovih tvrdnji još važnija činjenica tko ih iznosi. Njegova osuda je atak na izraelske Arape, na njihovo pravo zauzimanja nezavisnog političkog stava. To potvrđuje i reakcija na napad koji je doživio u listopadu 2000. Tri stotine ljudi je tada napalo njegovu kuću i on je bio ranjen policijskim mecima. U to isto vrijeme ubijeno je i trinaest izraelskih Arapa, neki od njih također žrtve policije. Krivci nikada nisu kažnjeni. Izraelski mirovni tabor, koji čine i neki poznati intelektualci, nije mu pružio nikakvu podršku. Ti intelektualci smatraju se – barem kod nas – savješću Izraela.

Nakon tih događaja nije se čula ni riječ komentara od predsjednika Knesseta. Nije bilo baš nikakve reakcije. To je, kako je Azmi napisao, stvorilo golemu moralnu barijeru između njegovih pristaša u Izraelu, palestinskih Arapa i njega, s jedne strane, i onih koji su sebe nazivali mirovnim taborom. Držim da je u potpunosti imao pravo.

Azmi je oduvijek gajio poštovanje prema izraelskoj demokraciji, jedinstvenoj u toj regiji, kao i prema kulturnim i društvenim

dostignućima onoga što je nazivao "stvaranje hebrejske nacije". Ali, to vrijedi za izraelske Židove. Arapski stanovnici Izraela su u najboljem slučaju tolerirani. Nema potrebe prekapati po povijesti, kako bismo to dokazali.

Dopustite mi da vam kažem nešto o svom osobnom iskustvu koje sam stekao putovanjem po Zapadnoj obali 1988. godine. Spominjem to djelomice zbog Azmija, ali i zbog povezanosti s najnovijim događajima. Već sam pisao o tom putovanju, najprije za izraelske novine, a potom i ovdje. Neki od prikaza čine dio novog izdanja knjige *Fateful Triangle*, objavljene prije nekoliko godina.

Tada nisam spominjao identitet mog suputnika. Bio je to Azmi. Postupio sam tako iz jednostavnog razloga: u zemljama pod snažnom političkom represijom ne spominju se imena potencijalnih žrtava. Danas, nakon tolikih godina i nakon svega što se dogodilo, mogu to učiniti.

Prvi put sam susreo Azmija u travnju 1988. godine, u šest sati ujutro. Održavale su se demonstracije ispred zatvora Dahariya, poznatijeg kao "klaonica". To mjesto je bilo zadnja postaja prije zatvora u Ketziotu, strašnog mučilišta, zvanog Ansar III. Ansar I. je, pak, mučilište u južnom Libanonu. Govorilo se o tome i u ono vrijeme, ali prava istina se doznala tek nakon što su izraelske trupe napustile zemlju. Postojao je i Ansar II. u Gazi. U Ansar III. se odlazilo nakon napuštanja "klaonice" Dahariya.

Susjedni grad je tada bio pod opsadom. Demonstracije su vodili Izraelci i grupa stranaca, sudionika znanstvene konferencije kojoj sam i ja prisustvovao. Tamo su se događale zanimljive stvari, ali ja ću morati nastaviti s našom pričom.

Nakon demonstracija nagurali smo se u Azmijev automobil i on nas je povezo kroz područje Zapadne obale. Tamo smo proveli ostatak dana, počevši od starog grada u Nablusu gdje smo razgovarali s aktivistima u Casbahu. Svatko tko je posjetio to mjesto može predočiti strašne slike onoga što se nedavno dogodilo. Ulice su pretijesne i za automobile, a kamoli za tenkove.

Događaji u Nablusu još su turobniji od onih iz Jenina: golema razaranja, nebrojene žrtve uz sve uobičajene strahote koje takvi događaji donose. U slučaju Nablusa to je značilo razaranje

povijesnog blaga koje datira iz rimskih vremena, da i ne spominjemo ono što se dogodilo stanovništvu.

Nakon Nablusa prošli smo kroz sela Zapadne obale. Mnoga od njih bila su pod napadom. Neka mjesta morali smo brzo napustiti zbog nadolazeće vojske, dok su nas drugdje sami stanovnici prisilili na odlazak. Bojali su se što će se dogoditi ako vojska zatekne strance. Imali, su, naime, slična iskustva u prošlosti, a ona su bila veoma loša.

Od svih sela koja smo posjetili, najdramatičnije iskustvo vezano je za mjesto zvano Beita. To malo, tradicionalno naselje ugnijezdilo se među brdima nedaleko od Ramallaha. Mnogi i ne znaju za njegovo postojanje. Nekada je to bilo atraktivno mjestašće, tradicionalne arhitekture, staro nekoliko stoljeća.

Neposredno nakon početka prve intifade, Beita se proglasila slobodnim mjestom, što je dovelo do napada izraelskih snaga. Kada smo mi došli, Beita je bila pod opsadom. Uz pomoć odvjetnika, pripadnika Al-Haqa (Zakon u službi čovjeka) iz Ramallaha, uspjeli smo se dokopati mjesta putujući zaobilaznom cestom i penjući se brdima uz pomoć stanovnika susjednih sela. U Beiti smo proveli nekoliko sati prije početka redarstvenog sata koji počinje u sedam sati. Do tada smo morali otići jer bi nam život bio u opasnosti.

U to su vrijeme, kako se neki od vas sjećaju, izraelske snage napale i djelomično razorile Beitu. Razlog za snažnu vojnu opsadu bio je jedan događaj. Grupa planinara iz obližnjeg izraelskog naselja, Elon Moreha, ušla je u polja oko Beite. Grupi je vodio Romam Aldubi, zločinački ekstremist – on je, zapravo, jedini Židov ikada priveden zbog upada u arapska područja. Planinari su naišli na pastira iz Beite i ubili ga. Potom su upali u selo i ubili još nekoliko ljudi.

Majka jednog od ubijenih bacila je kamen na Aldubija. On je pucao, ali je pogodio jednu od djevojaka iz svoje planinarske grupe, izraelsku djevojku Tirzu Porat. Događaj je izazvao histerične reakcije u Izraelu, od poziva na razaranje čitavog gradića do prijedloga o izgonu stanovnika. Izraelska vojska je znala što se zaista dogodilo i to je javno rekla. Kako bi uklonila opasnost od žešćih reakcija, ili iz nekog drugog razloga, vojska je ipak ušla u selo i sraznila ga sa zemljom.

Službena verzija navodi kako je razoreno samo petnaest kuća nakon ponovljenih upozorenja stanovništvu. To je totalna laž. Broj razorenih zgrada je barem dvostruko veći, a sasvim je jasno da ljudi nisu imali mogućnosti ni vremena za bijeg. Vidjeli smo mnoge kako prekapaju po ruševinama u potrazi za svojim stvarima i sl.

Nekolicina je bila u zatvoru uključujući majku ubijenog i njegovu trudnu sestru. Kasnije je desetak ili više ljudi protjerano iz zemlje, dok su neki ostali u zatvoru. Iako je dobro poznato da je Aldubi ubio obojicu Palestinaca i židovsku djevojku, on za to nije nikada kažnjen, iako je priveden sudu. Rečeno je kako su sami tragični događaji dovoljna kazna za njega. I tako su jedini kažnjeni ostali stanovnici Beite.

Takav ishod je uobičajen u ovakvim slučajevima. U vrijeme naše posjete – a bio je hladan, kišni dan, kao što običava biti u travnju – ljudi iz razorenih kuća kuhali su i živjeli na otvorenom. Bio je to ružan i bolan prizor. Njihovo držanje me zaprepastilo. Nisu bili rezignirani, već mirni i odlučni. Pitali smo ih bi li prihvatili izraelsku pomoć u obnovi svog mjesta, i oni su odgovorili potvrdno. Ali, napomenuli su, uz određene uvjete. Ako se pomoć nudi pošteno, prihvatit će je s radošću. Ukoliko je pomoć samo pokušaj stvaranja slike koju nazivaju "lijepi Izrael", a radi se o terminu koji izražava prezir prema sramotnom položaju, oni ne žele imati ništa s tim. Zadivljujuće je da nismo čuli nikakav poziv na odmazdu. Samo jednostavnu odlučnost u ustrajanju.

Nešto slično sam vidio nekoliko dana kasnije u Ramallahu. Do tamo smo također morali putovati zaobilaznicama; i taj je grad bio pod opsadom. Kada sam ušao u grad, zajedno s dvojicom prijatelja, Izraelcem i Palestincem, vladala je čudnovata tišina. Ušli smo u gradsku bolnicu. Nije bilo osoblja...sestara, liječnika, službenika. Samo mnoštvo ljudi. Razlog je bio, kako smo kasnije otkrili, početak vojne akcije, tako da je osoblje bolnice upozoreno i zamoljeno da ostane kod kuće. U bolnici uobičajeni prizori: razoružani vojnici i sl. Neki od nazočnih, djeca i odrasli ljudi, objasnili su nam što se dogodilo. Bili su žrtve teških zločina za izraelskih pokušaja sprječavanja intifade. Bio je to prizor sličan onome iz Beite. Tiha odlučnost. Ni jedne riječi o osveti i uzvratanju zla.

Ovo što sam ispričao otkriva nam značajnu činjenicu o vojnoj okupaciji. Ona traje već trideset i pet godina, gruba, okrutna i represivna od samog početka, s otimanjem zemlje i sredstava za život. Ali, odmazde nema. Barem ne s okupiranih područja. Bilo je akcija izvana, pa čak i zločina, no oni čine dio zločina samog Izraela. Kada kažem Izraela, mislim na SAD i Izrael zajedno, jer sve ono što ta država poduzima moguće je samo do granica koje određuje i podržava SAD. Radi se, dakle, o američko-izraelskim zločinima.

Zbog toga su događaji prošle godine toliko šokantni. SAD i Izrael gube monopol na zločine. Njihova prevaga je još velika, ali nema više monopola. Jedanaesti rujan je bio upravo to, ali u mnogo većim razmjerima. Strašan zločin, ali ništa novo. Postoji još mnogo sličnih strahota. Jedina je razlika što se one događaju negdje drugdje.

Palestina i pristranost medija

Ulomak iz diskusije nakon govora održanog 22. ožujka 2002., u Palo Altu, Kalifornija.

Brine li vas što CNN i MSBNC postaju glasnogovornici američke vojske?

Mislim da su to u manjoj mjeri nego u prošlosti. Oni to ne postaju, nego su to oduvijek i bili, ali, ponavljam, sada je to manje izraženo. Uzmite na primjer MSBNC. Od 11. rujna, neki mediji, barem oni komercijalni, ne toliko NPR i PBS koliko komercijalne postaje, pokazali su znakove otvaranja. U studenom 2001. gostovao sam na MSBNC-u prvi put, kao i neki drugi ljudi. Mike Albert je bio u programu čitav sat. Howard Zinn također. Tako nešto se nije prije događalo. To je rezultat javne zainteresiranosti koja prisiljava medije na otvaranje.

Nadam se da ste u pravu. Ja sam ipak pomalo skeptičan.

I morate biti. Mediji su sad više koncentrirani, ali postoje drugi oblici pritiska koje smatram važnijima.

Zašto? Kakvim mehanizmima vlada utječe na medije?

Nikakvim. Vlada nema gotovo nikakvog utjecaja na medije.

Što se onda događa? O kakvim se skrivenim mehanizmima radi?

To je slično pitanju kako vlada prisiljava General Motors na povećanje profita? Takvo pitanje nema smisla. Mediji su goleme korporacije koje sudjeluju u dobiti korporacijskog sektora nadređenog vladi. Vlada ne može zapovjediti medijima što da rade, jer nema takve moći. Iz toga proizlazi da je SAD iznimno slobodna zemlja. U Engleskoj, primjerice, vladini službenici mogu upasti u BBC i spriječiti ih u obavljanju njihovog posla. Ovdje se tako nešto ne može dogoditi.

Izborili smo stupanj slobode kojeg u Engleskoj nema, tako da vlada nema gotovo nikakva utjecaja na medije. Ako mediji odluče nešto napraviti, to je zaista njihova odluka.

Što dakle priječi izvještavanje o temama kao što je Istočni Timor i sl.? Zašto mediji ne izražavaju neslaganje s takvim događajima? Zato što ljudi ne vole slušati o takvim stvarima, pa bi zarada bila premalena?

Zašto bi takva golema korporacija bila zainteresirana za iznošenje podataka o genocidu u kojem su sudjelovali?

Nisu sudjelovali oni, već američka vlada.

Oni su dio sistema koji upravlja američkom vladom. U njihovom je interesu da Indonezija ostane izvorom dobara koje ćemo koristiti, tj. moćnom silom koja dominira svojom regijom. Njihovi interesi su istovjetni onima Washingtona. Zašto bi, dakle, iznosili istinu? Zašto bi govorili o vlastitom udjelu u krivnji za smrt stotina tisuća ljudi? Iz istog razloga se u posljednjih nekoliko godina ne iznose pravi podaci o događajima u Turskoj. To ne bi bilo u njihovom interesu.

Dat ću vam jednostavan primjer. Sadašnja intifada u okupiranim područjima počela je 29. rujna 2000. Dva dana kasnije, prvog listopada, Izrael je počeo rabiti američke helikoptere – Izrael ne posjeduje svoje – za napad na civilne ciljeve, stambene zgrade itd. Tom prilikom su poginuli deseci ljudi, a akcija se nastavila sljedeća dva dana. Palestinci nisu otvarali vatru. Djeca su bacala kamenje, i to je bio sav otpor. Trećeg listopada, Clinton je napravio posao desetljeća poslavši američke vojne helikoptere u Izrael. Mediji su odbili objaviti taj podatak. Do današnjeg dana, o tome nije bilo nikakvog izvještaja.

Bila je to odluka urednika. Slučajno poznajem nekoliko urednika *Boston Globea*. U Bostonu živim preko četrdeset pet godina. Priključio sam se grupi koja je otišla do njih i s njima razgovarala. Rekli su jasno i glasno kako ne žele objaviti takvu informaciju. Istu odluku su donijeli i urednici listova širom zemlje, doslovno svi. Netko je proveo istraživanje podataka. Ustanovljeno je kako je jedini osvrt na događaj bilo jedno pismo iz Raleigha u Sjevernoj Karolini.

Je li vlada spriječila objavljivanje vijesti? Ne. Da im je vlada to zapovjedila, oni bi možda i objavili priču, iz inata. Ovako su zaključili kako nije pametno objaviti podatak da je američka vojna baza, što Izrael zapravo jest, za ubijanje civila koristila američke vojne helikoptere, i kako im je Amerika spremno poslala još helikoptera čim je zatrebalo. Objavljivanje takve vijesti nije u interesu uređivačke politike.

Navedeni slučaj je prilično jednostavan i lako ga je identificirati. On u svakom slučaju, potvrđuje pravilo.

Rekli ste kako SAD pokušava onemogućiti mir na Bliskom istoku. Zašto to tvrdite, ako se čini kako Clinton pokušava postići napredak mirovnog procesa?

On se trudi oko napretka, koji je gotovo dosegao razinu onog u Južnoafričkoj Republici pred četrdeset godina, ali ne u potpunosti.

Koji je razlog tome?

Taj što je Izrael američka vojna baza. I to jaka. On je jedna od država koje u američkom interesu drže vojnu kontrolu nad Bliskim istokom, kao što je to i Turska. Palestinci nemaju što ponuditi. Nemaju ni moći, ni bogatstva, pa u skladu s tim nemaju nikakvih prava.

Zar nije bolje imati mir nego bilo što od navedenih prednosti?

Ovisi o tome kakav je mir. SAD bi mogao, naposljetku, pristati na ono što je prihvatila i Južnoafrička Republika pred četrdeset godina. Ta zemlja je čak započela i proces osnivanja crnačkih država – Bantustana. Moguće je zamisliti kako će SAD prije ili kasnije doseći razinu Južnoafričke Republike u danima najcrnjeg apartheida i dopustiti osnivanje nekakvog palestinskog Bantustana u okupiranim područjima. Ne bih bio iznenađen. Sa njihove točke gledišta, bio bi to pametan potez.

Ima li to ikakvog značenja?

Ne mnogo. To bi značilo više-manje ono što je značio i Transkei. Bi li dopustili istinski nezavisnu državu? Vjerojatno ne, jer bi takva država utjecala na njihovu moć. Izrael je inozemna baza američke moći. Kada bi to prestao biti, SAD bi ga odbacio kao i sve druge. Ali, dok god je ta zemlja prekomorska baza, produžetak američke ruke, dopušteno joj je raditi što god hoće.

Znači da se Clinton samo pretvara kad nastoji oko mira?

Ne tvrdim da se pretvara. Jeste li ikada vidjeli mapu Clintonovog plana? Niste? Za to postoji dobar razlog. Nigdje u američkom tisku ne možete naći spomenutu mapu zato što bi se iz nje razabralo što se zapravo događa. Po Clintonovom planu Zapadna obala trebala bi se podijeliti u četiri kantona, međusobno strogo odijeljena. Istočni Jeruzalem, jedan od kantona, bio bi centar Palestine, iako odijeljen od svih drugih pa i od pojasa Gaze i samog podijeljenog u kantone. Taj plan nije niti na razini onog južnoafričkog u danima Bantustana. Zbog svega toga ne možete vidjeti dotičnu mapu.

Na koji način Izrael služi interesima SAD-a?

Duga je to povijest. Ako se vratimo u 1958., godinu koju sam već spomenuo, naići ćemo na izjavu američkih obavještajnih službi. Kaže se kako je podrška Izraelu kao bazi američke moći "logična posljedica" otpora arapskom nacionalizmu. Izrael može postati sila kao što je to Turska ili Iran za vrijeme šaha, sila koja će kontrolirati i spriječiti napredak nezavisnosti arapskih zemalja. U to vrijeme Amerika nije učinila još ništa od toga.

Godine 1967. Izrael je obavio velik zadatak. Skršio je arapski nacionalizam, uništio Nassera, najznačajniju figuru svjetovnog nacionalističkog pokreta, koji je predstavljao ozbiljnu prijetnju saudijskoj eliti. Od tog trenutka, savez sa SAD-om se učvrstio i od tada je Izrael ljubimac američkih liberalnih intelektualaca. Prije tog perioda, nisu previše marili za njega.

Je li se od tada što promijenilo?

Situacija se pogoršala u rujnu 1970., periodu poznatom kao Black September. Na trenutak se činilo kako će Sirija intervenirati u korist palestinskih žrtava u Jordanu. SAD to nikako nije želio, ali vlada je u to doba zaglavila u Kambodži, i nije bilo moguće ništa učiniti. Zatražili su da Izrael svojim zračnim snagama – tj. dijelom američkih zračnih snaga – spriječi sirijsku intervenciju. Izrael je poslušao, Sirija se povukla, Palestinci su poubijani, a američka pomoć Izraelu se učerverostručila. Sa sličnom praksom se nastavilo tijekom 1970-ih.

Godine 1979., pao je iranski šah, jedan od glavnih stupova američke moći, i uloga Izraela postala je još važnija. Tako je ostalo do danas. Najvažnije egipatske novine nedavno su objavile tekst pod naslovom "Osovina zla". U tekstu se navodi kako zaista postoji osovina zla, a čine je SAD, Izrael i Turska. To zlo je usmjereno protiv arapskih država i već godinama provodi zajedničke vojne manevre duž čitave regije. Izrael je među njima najjači i najpouzdaniji. Danas je integriran u američku vojnu ekonomiju do granice nerazlučivosti.

Izrael je od velike vrijednosti, za razliku od Palestinaca koji nemaju nikakve vrijednosti, kao ni, npr., narod Ruande.

Zar ne mislite da takvo stanje stvari kvari odnose s drugim arapskim zemljama koje bi inače bile bliže SAD-u?

U pravo iz tog razloga Washington je naredio Sharonu da povuče tenkove i vojsku iz palestinskih gradova. To je ometalo misiju Dicka Cheneyja. Gospodar je naložio, i sluga je spremno poslušao. Za nekoliko minuta, tenkovi su se povukli. Ali, nemojte zaboraviti da su arapski lideri u određenoj mjeri proizraelski nastrojeni. Oni su svjesni kako je Izrael dio sistema koji ih brani od njihovog vlastitog naroda.

Oni bi voljeli naći izliku za veću podršku američkoj politici, kada bi im to dopustio Izrael.

Oni bi možda željeli da Izrael ublaži neke postupke, da ne ubija baš toliko ljudi. Naposljetku, sve se u toj regiji vrti oko nafte.

Što bismo trebali napraviti?

Ovaj dio sadrži tekstove razgovora sa slušateljima održanih nakon predavanja u Palo Alto i onog u Berkeley Community Theateru u prilog Middle Eastern Children's Alliance, 21. ožujka 2002. Tema diskusije su oblici građanskog otpora.

Zahvaljujem još jednom, prof. Chomsky, na vašem predavanju. Moje pitanje se odnosi na nešto što ste malo prije spomenuli, kada ste govorili o Haitiju. Ovog ljeta sam imao priliku poslušati govor generala Romea Dallairea, čovjeka koji vodi misiju UN-a u Ruandi. On je, između ostalog, rekao kako se osjećao silno frustriranim promatrajući posljedice genocida, dok se činilo da nitko za to ne mari, da nijedna svjetska sila ne čini ništa da bi to spriječila. Njegov zaključak je bio da je svijet sam po sebi rasistički nastrojen i stoga dopušta takve događaje. Zanima me vaš komentar ovakve pesimističke izjave. Slažete li se s tom tvrdnjom ili je želite ublažiti?

Ponajprije, ne smatram ono što se dogodilo posljedicom rasizma. Činjenica je da ti događaji nisu tretirani kao važni. General je govorio o zbivanjima u Ruandi iz 1994., ali ne zaboravite da se slične stvari i dalje događaju, ne samo u Ruandi, nego i u Burundiju. Ed Herman i ja napisali smo pred dvadeset i tri godine knjigu koja govori o sukobima Hutua i Tutsija u tim zemljama. U tim sukobima poginule su stotine tisuća ljudi. Ni tada, kao ni danas, nikoga nije bilo briga za to. Ne samo u posljednjih nekoliko godina, nego i ranije, nekoliko milijuna ljudi je izgubilo život u Kongu. Ni takva strahota nije imala odjeka, jer ne pogađa interese Zapada, pa, razumljivo, nitko ne pokušava nešto napraviti.

Nije važno o kojoj se rasi ili religiji radi. Temeljni princip je udio američkog interesa. Pogledajte slučaj Kurda koji pripadaju arijskoj rasi. Koga je briga za to? Kada prolaze našim ulicama, ne primjećuje se veća razlika, tek nešto tamnija koža. Ako ih netko prikolje, to je sasvim u redu. Dallaire je, naime, govorio o nečem drugom, o nedostatku dobre volje da se spriječe zločini. Držim kako je neusporedivo gora od toga naša spremnost da sudjelujemo u

zločinima. Samo pasivno promatranje okrutnosti bilo bi već dovoljan zločin, ali mi idemo i dalje, stavljajući oružje u ruke ubojica kako bi mogli nastaviti sa zločinima.

Bio bih, dakle, pomalo oprezan. Njegova tvrdnja je točna, ali spada u sferu dopustivoga. Ako pogledate ovojedni broj *New York Review of Books*, pronaći ćete članak pisan u prilično gorljivom tonu. Autor je Samantha Power, izvršna direktorica Carrovog centra za politiku ljudskih prava, na Harvard's Kennedy School of Government. Ona piše o našim tragičnim propustima u previđanju zločina drugih i o potrebi za djelovanjem. To je zaista kolektivni karakterni nedostatak i priznajem ga kao problem.

Ipak, mislim kako postoji i ozbiljniji problem, daleko veće važnosti – problem koji nije spomenut u članku, a ostao bi nerazumljiv i da kojim slučajem jest – a leži u činjenici da mi zločine ne previđamo nego pomažemo njihovom eskaliranju i često ih nagrađujemo pljeskom. Slučaj Turske je samo jedan od primjera. Takvi primjeri se ne navode u članku, jer to ne bi bilo izvedivo. Kao prvo, takav članak ne bi bio objavljen, a kad bi i bio, nitko ga ne bi razumio, barem ne oni obrazovani. Ovo je veoma važna stavka.

Istina, strašno je previđanje tuđih zločina i nedostatak djelovanja, ali bilo bi daleko važnije pogledati se u zrcalo i shvatiti što sami radimo. Ja se donekle slažem s Dallaireom. On je govorio o velikom problemu, no takav problem je još uvijek nisko na ljestvici moralne odgovornosti i njenih posljedica.

Rekli ste, kako se mi, građani, ne bi trebali obraćati centrima moći nego narodu. Zar ne bi trebali raditi i jedno i drugo? Možete li reći nešto više o tome?

Ovo je možda jedina točka u kojoj se ne slažem s mojim prijateljima kvekerima. Što se tiče načina djelovanja, obično dijelim njihovo mišljenje, ali ne slažem se s njihovim uvjerenjem o potrebi izricanja istine moćnicima. Moćnici već znaju istinu i nemaju potrebe čuti je od nas. Bilo bi to gubljenje vremena. Nadalje, oni su loša publika. Mi moramo govoriti ljudima koji mogu raskrinkati, srušiti ili sapeti moć. Osim toga, ne volim izraz "govoriti istinu". Mi ne znamo što je istina. Barem ja to ne znam.

Trebamo se pridružiti onima koji su voljni posvetiti se borbi protiv moći, koji je mogu srušiti. Moramo ih poslušati. Oni često znaju mnogo više od nas. Trebamo im se pridružiti kako bismo djelovali na pravi način. Ako i dalje imate potrebu reći istinu moćnima, učinite to, iako ja ne vidim ozbiljnijeg razloga. Ne vidim zašto bih ljudima oko Busha govorio o nečemu što već znaju.

Razmišljao sam o tome da prestanem plaćati porez. Na taj način bih izrazio protest protiv upotrebe poreznog novca u vojne svrhe. Što mislite o tome?

Kao što sam već rekao, nemam povjerenja u vlastite prosudbe, barem što se tiče taktike. Reći ću vam nešto iz mog iskustva. Godine 1965. s nekolicinom prijatelja pokušao sam organizirati pokret nacionalnog otpora plaćanju poreza. Ne tvrdim kako je pokušaj bio naročito uspješan, ali neki od nas nisu plaćali porez nekoliko godina. Ja sam se toga držao čitavih deset godina. Ne znam je li to imalo kakvog efekta ili ne, ne mogu prosuditi. Znam što se dogodilo nekima.

Država je reagirala, po metodi slučajnog odabira. Neke su proganjali. Znam slučajeve oduzimanja posjeda, kuća itd. U mom slučaju to se zaustavilo na pisanju ogorčenih pisama poreznoj upravi, pročitanih od nekog kompjutera koji bi mi uzvratio formularom. S obzirom da u mom slučaju nije moglo doći do neplaćanja poreza, oni su posegnuli u sam izvor prihoda, tj. plaću i zagrabili koliko im je trebalo, uključujući i kazneni dodatak. Više od toga nisu napravili. U nekim, pak, slučajevima, jesu.

Kakav bi utjecaj na politiku imala masovna akcija tog tipa, akcija za kakvu nismo sposobni, ne bih znao reći. Radi se o ozbiljnim taktičkim prosudbama u kakve nemam uvida. Nemam povjerenja u vlastite prosudbe tog tipa, pa to ni vama ne savjetujem.

Želio bih vam zahvaliti na dragocjenim informacijama o zločinima počinjenim u ime naše zemlje. Čini mi se da u ovoj prostoriji ima ljudi spremnih na akciju. U svjetlu onoga što ste večeras rekli, i činjenica o skorašnjim događajima u Afganistanu, čini se kako je jedan od načina djelovanja likvidacija dijela kompanija koje sponzoriraju proizvodnju

oružja, koje pomažu stvaranju etničkih napetosti i provođenju zločina.

Zanima me je li tema likvidacije ili djelovanja sličnog tipa već negdje razmatrana?

Sasvim sigurno je razmatrana, i treba biti razmotrena. Radi se o pitanju taktike, pri čemu ne mislim da je pitanje nevažno, naprotiv, ono je od ogromne važnosti. To je taktičko pitanje s velikim posljedicama po ljude. Radi se o vrlo delikatnim prosudbama. Morate unaprijed odrediti kakve su moguće posljedice takva djelovanja u postojećim okolnostima, koga će one zahvatiti, na koji način će akcija biti shvaćena, hoće li to biti baza za nastavak drugačijeg djelovanja itd.

Neke od takvih kampanja pokazale su se uspješnima. One provedene u Južnoj Africi imale su utjecaja na američku politiku. Sjetite se kakva je to vrsta politike – ona guranja smeća pod tepih. Ne tako davno, 1988. godine, Mandelin Afrički nacionalni kongres obilježen je kao teroristička organizacija, čak i gore od toga. State Department ga je uvrstio među "najzloglasnije terorističke grupe". Te iste godine Južnoafrička Republika je pozdravljena kao jedan od omiljenih saveznika. Za Reaganove ere, što znači 1980-ih, ta zemlja je skrivila smrt oko milijun i pol ljudi u susjednim državama i prouzročila oko šezdeset milijardi dolara štete, sve uz podršku Velike Britanije i SAD-a.

To je, dakle, bilo 1988. U prosincu prethodne godine, 1987., Ujedinjeni narodi su izglasali rezoluciju kojom se osuđuje terorizam u svim njegovim oblicima, i pozivaju sve zemlje svijeta na bespoštednu borbu protiv te kuge. Rezolucija nije prihvaćena jednoglasno. Honduras je ostao uzdržan, a Izrael i SAD glasovali su protiv. Kada SAD glasuje protiv neke rezolucije, o tome se ne izvještava, i ta činjenica se prepušta povijesnom zaboravu, kao što je slučaj sa spomenutom najvažnijom odredbom UN-a o terorizmu.

Obje zemlje, protivne rezoluciji, objasnile su svoj stav. U jednom od paragrafa navodi se kako "ništa u ovoj rezoluciji ni na koji način ne može spriječiti pravo na samoodređenje, slobodu i nezavisnost garantirano Poveljom UN-a narodima kojima su nasilno oduzeta takva prava...naročito onima pod kolonijalnim i rasističkim režimima,

pod stranom okupacijom ili drugim oblicima kolonijalne dominacije...kao ni njihovo pravo na borbu i primanje pomoći." SAD i Izrael morali su glasovati protiv. Shvatili su kako se fraza o "kolonijalnim i rasističkim režimima" odnosi na Južnu Afriku, njihovog vrijednog saveznika, dok je ANC jedna od "najzloglasnijih terorističkih grupa" na svijetu. Očito je da nisu imali pravo boriti se protiv apartheida. Što se tiče "strane okupacije i drugih oblika kolonijalne dominacije" sasvim je očita veza s izraelskom vojnom okupacijom Zapadne obale i Gaze, dopuštenoj iz istih razloga kao i danas, uz jednostranu američku intervenciju.

SAD je više od trideset godina sprječavao realizaciju diplomatskih odredbi u svezi izraelske okupacije. Proces blokiranja odredbi ima i svoje ime: zove se "mirovni proces". Taj naziv nosi sve što se prohtije učiniti Sjedinjenim Državama, čak i kada sprječava diplomatske odredbe, kao što je ovdje slučaj. To nije ugodan režim, već okrutan i tvrd, a takav je i danas, ali SAD i Izrael su morali glasovati protiv takve kvalifikacije.

To je bilo 1988. godine. Već za nekoliko godina, SAD je bio prisiljen promijeniti svoju poziciju, zahvaljujući pritisku javnosti, uključujući likvidacijske kampanje. One nisu bitno oštetile interese kompanija, ali su imale snažan simbolički efekt. Embargo je praktično bio na snazi, ali trgovinska razmjena između SAD-a i Južne Afrike uspjela se povećati, jer oni na to nisu obraćali pažnju. Javna kampanja je ipak prisilila SAD na promjenu stava. Što se tiče Izraela, napori javnosti još uvijek nisu doveli do promjene, ali postoji mogućnost da se tako nešto dogodi u budućnosti. Činjenica je da postoje prijedlozi za pokretanjem likvidacijskih kampanja usmjerenih na američku pomoć Izraelu, tj. na isporuku oružja.

Kada govorimo o proizvođačima oružja, zapravo mislimo na čitavu visokotehnologiziranu ekonomiju. Ne smijemo izdvojiti samo vojne proizvođače ostavljajući po strani sve ostale. Pogledamo li državne troškove, vidjet ćemo kako su sredstva za istraživanja na području biologije znatno narasla. Postoji i razlog za to. Svaki senator i svaka osoba u Kongresu, bez obzira koliko desno orijentirana – istini za volju, oni desni znaju to još bolje – dobro razumije kako je za naprednu ekonomiju potreban dobro razvijen državni sektor koji preuzima i troškove i rizike, pa ako bilo što izađe na vidjelo, to

možete strpati u duboke džepove korporacija. Zbog toga i postoji naziv slobodno poduzetništvo, ako želimo govoriti jezikom ekonomije. Vrlo je vjerojatno da će biološki temeljena industrija, tj. biotehnologija i genetsko inženjerstvo biti jednom od glavnih ekonomskih grana budućnosti. Zato su potrebna velika sredstva za biološka istraživanja, a sve pod izlikom borbe protiv bioterorizma.

Već se mogu naći takvi primjeri. SAD se potrudio oko sprječavanja međunarodne akcije kojom se pokušalo stvoriti verifikacijsku proceduru za ustanovljavanje odredbe protiv bioterorizma. Clintonova administracija se usprotivila, prvenstveno zbog moguće štete američkim komercijalnim interesima, tj. štete koju bi pretrpjele farmaceutske i biotehnološke kompanije. Verifikacijski sistem mogao bi razotkriti pravu prirodu njihova posla.

I dok je Clintonova administracija bila protivna, Bushova je u potpunosti srezala projekt. Razlozi su višestruki, a ja sam već spomenuo jedan. Postoje i drugi. Ustanovilo se kako SAD vjerojatno krši već postojeće odredbe o bioterorizmu. Jedan od načina na koji to čini je primjena genetskog inženjerstva. Izgleda da se radi na uzgoju novog soja bakterija antraksa otpornih na cjepivo. To zvuči kao noćna mora mikrobiologa: stvaranje sojeva otpornih na bilo kakvo cjepivo ili terapiju. Oduvijek se smatralo da je tako nešto zabranjeno, ali u SAD-u se ipak radi na takvim projektima, kao i na nekim sličnim. A sve to pod izlikom borbe protiv bioterorizma.

Najveći napor će se uložiti u razvoj znanosti i tehnologije koje će biološki temeljenu industriju budućnosti staviti pod dominaciju SAD-a. Kada, dakle, govorimo o pritisku na proizvođače oružja, moramo uzeti u obzir da se radi o veoma širokoj kategoriji.

Možda bismo trebali izabrati najreprezentativnije kompanije svakog od glavnih sektora?

U pravu ste. Moramo znati da se radi o akcijama koje imaju simboličku vrijednost, što ne umanjuje njihovu važnost. One jesu simbolične, ali su iznimno važne, i to u organizacijskom i edukativnom smislu. Ne smijemo gajiti iluzije o potpunom uništenju proizvodnje oružja, jer bi to značilo uništenje cjelokupne ekonomije. Takvi naponi ipak mogu biti djelotvorni, kao što je to bio slučaj u Južnoj Africi, jer su oni način organizacije i edukacije, i mogu imati

velike efekte. Unutar samo nekoliko godina, ljudi su uspjeli utjecati na promjenu američke politike prema Južnoj Africi.

Sjedinjene Države i svijet

Ulomci iz diskusije sa prof. Chomskim u organizaciji Students for justice in Palestine, održane na University of California-Berkeley, 19. ožujka 2002.

Postavit ću vam već popularno pitanje: kako objašnjavate nedavnu promjenu politike SAD-a prema Palestini? Mislim na podršku i moguće osnivanje palestinske države.

Objasnit ću vam to kao što bih objasnio potpuno razoružanje Amerike i izručivanje njenih vojnih sredstava Andori. Kako se to nije dogodilo, nema ni objašnjenja. Želim reći da nema nikakve promjene političkog stava. To je potpuna farsa. Što se, zapravo, događa? Samo to da Dick Cheney putuje po Bliskom istoku i traži podršku za nadolazeći rat protiv Iraka, što nije lak posao jer taj rat nitko ne želi. Većina mrzi i pomisao na to.

Jedan od problema su izraelski tenkovi u Ramallahu. Zapamtite, ako čitate o izraelskim tenkovima ili helikopterima, morate da se radi o američkim helikopterima, tenkovima i zrakoplovima, poslanim u Izrael sa punom sviješću o njihovoj svrsi. Njima upravljaju izraelski piloti, ali oni su naši. Proizvodnju tenkova smo financirali, a što se tiče helikoptera oni su čak proizvedeni kod nas.

Radi se o američkim vojnim sredstvima. Izrael je samo američka prekomorska baza. Sve akcije koje Izrael poduzima su autorizirane ili barem podržane od SAD-a. Ako u svom djelovanju skrenu makar za milimetar od dobivenih uputa, tihi glas iz Washingtona kaže "to je bilo to", i oni se zaustave. Imali smo prilike vidjeti kako to djeluje prije nekoliko dana, kada je tihi glas iz Washingtona naredio "uklonite tenkove i oružane snage iz palestinskih gradova, jer štete Cheneyevoj misiji". Naredba je smjesta izvršena. Na taj način funkcionira i mafija. Kada boss naredi, za podređenog više nema šale.

Promjena politike prema Palestini sastoji se u tome da je SAD tražio od Izraela prekid najokrutnijih zločina za vrijeme Cheneyevog boravka, jer bi to moglo pokvariti njegovu misiju. Veliko je uzbuđenje izazvala vijest da je SAD prvi put u dvadeset i pet godina podržao

rezoluciju Vijeća sigurnosti o Izraelu. Manje se pozornosti obratilo na sam sadržaj rezolucije.

U rezoluciji se navodi kako svijet ima viziju dviju država u toj regiji, a to su Izrael i nekakva palestinska država, možda u pustinjским bespućima Saudijske Arabije. To znači da rezolucija nije niti na razini onih vezanih za Južnu Afriku u najgorim vremenima apartheida.

U tom razdoblju, prije četrdeset godina, Južna Afrika nije samo ponudila "viziju" crnačkih država, već ih je i osnivala, pa čak i opskrbila sredstvima. Nadali su se njihovom razvitku kako bi ih svijet priznao. Bili su to najgori dani apartheida, ranih šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Vizija koju SAD sada nudi svijetu ne dosiže niti tu razinu. Mi bismo zbog toga trebali biti uzbuđeni, zato što se očekuje da kličemo hosanu našim liderima bez obzira što rade. To je, naravno, dio dobrog odgoja.

Ono što SAD zaista radi je kršenje diplomatskih odredbi. Naša zemlja još uvijek predstavlja jednostranu oporbu svakoj diplomatskoj odredbi, i tako je već dvadeset pet godina. Predsjednik za predsjednikom jednostrano se suprotstavljao međunarodnim konsenzusima u svezi diplomatskih uredbi, a tako se nastavlja i danas. Štoviše, američka vlada još uvijek odbija većinu elementarnih mjera za smanjenje nasilja.

Ovo pitanje dolazi od Afganistanske studentske unije. Što Amerika kani učiniti u pogledu izbora i održanja nove vlade u Afganistanu?

Kao i kod većine pitanja o odlukama američke vlade, vjerujem kako dio ishoda ovisi i o nama. Nova vlada, kao što vaša organizacija dobro zna, izabrana je od SAD-a. Možda se radi o dobrom izboru, možda i ne. Hamid Karzai je bio američki kandidat, nametnut svima bez obzira željeli to oni ili ne.

Prema mom mišljenju SAD i Rusija morali su učiniti više. Oni nisu trebali slati pomoć Afganistanu, nego platiti štetu.

Te dvije zemlje su u posljednjih dvadeset godina razorile Afganistan, a kada se tako nešto učini, mora se platiti ratna šteta, a ne slati humanitarna pomoć. Treba se i suditi odgovornima za

zločine. Naravno, tako nešto se nije dogodilo. U najboljem slučaju možemo se nadati nekakvoj pomoći u oporavku razorene zemlje.

Nažalost, oni će to i učiniti i to iz vlastitih ciničnih motiva; osim ako ne izvršimo snažan pritisak na SAD, ništa više od spomenutog se neće dogoditi. Postoje krugovi koji čak i takvu pomoć smatraju suvišnom. Tako, na primjer, *New Republic*, vodeći list američkih liberala u uredničkom komentaru ističe kako su Sjedinjene Države trebale razoriti Afganistan i ostaviti ga u ruševinama; tako bismo nadrasli našu "opsesiju stvaranja država" (5. studenog 2001).

Onog trenutka kad Afganistan prestane biti našim problemom, trebamo ga ostaviti u ruševinama i otići negdje drugdje. To je, znači, glas dijela američkih liberalnih intelektualaca. Drugi drže da se nešto ipak mora napraviti. Kako će, naposljetku, postupiti SAD? To ovisi o pritiscima iznutra. Nijedan od navedenih stavova nije bogomdan. Ishod ovisi o tome što će ljudi napraviti.

Ne čini li vam se da previše pojednostavljujete stvari, kao da su Sjedinjene Države carstvo zla?

Da, takav stav bi bio obična simplifikacija. Zato sam i naglasio kako se SAD ponaša poput bilo kojeg moćnika. SAD je u ovom trenutku najmoćnija sila, i zato je, kao što se može očekivati, nasilnija od drugih. I druge zemlje su slično postupale. Kada je Velika Britanija vladala svijetom, činila je slične stvari.

Uzmimo primjer Kurda. Što je Britanija učinila za njih? Postoji jedna mala lekcija iz povijesti koju vjerojatno niste čuli u engleskim školama. Podatak možete naći u sada dostupnim povjerljivim dokumentima. Britanija je bila vodeća svjetska sila, ali je nakon Prvoga svjetskog rata znatno oslabila. Nakon rata, kako saznajemo iz povjerljive dokumentacije, razmišljalo se na koji način nastaviti upravljanje Azijom, sada kada nije bilo raspoložive vojne sile za okupaciju.

Predložen je prijelaz na upotrebu zračnih snaga. Taj dio vojne mašinerije bio je u razvoju upravo u to doba. Ideja je bila u zračnim napadima na civile. Izračunali su kako bi to bitno srezalo troškove upokorenja barbara. Winston Churchill, tadašnji ministar za kolonije, ni to nije smatrao dovoljnim. Kraljevsko ratno zrakoplovstvo sa

bazom u Kairu zamolilo ga je dopuštenje za upotrebu otrovnog plina protiv, citiram: "nepokornih Arapa".

Nepokorni Arapi, o kojima se govori, nisu čak ni bili Arapi, već Kurdi i Afganistanci. Ali, kako već znate, po rasističkim standardima, oni koje treba ubijati su Arapi. Pitanje je bilo: možemo li upotrijebiti otrovni plin? Sjetite se da se to događalo neposredno nakon Prvoga svjetskog rata, kada je ratovanje plinom bilo najokrutniji oblik borbe, najstrašnija stvar koja se mogla zamisliti.

Dokument je kružio po britanskom imperiju. Indija se opirala. Rekli su kako bi upotreba otrovnog plina protiv Kurda i Afganistanaca mogla izazvati probleme u Indiji, a problema je već bilo napretek. Moglo bi doći do pobuna, narod bi se razbjescio itd. Tako nešto ne bi bilo važno za Englesku, ali za Indiju bi moglo biti fatalno. Churchill se razbjescio. Rekao je:

"Ne mogu razumjeti tu silnu preosjetljivost u svezi upotrebe plina... Ja se čvrsto zalažem za takav oblik borbe protiv neciviliziranih plemena... Nije nužno korištenje najsmrtonosnijih plinova... postoje i oni koji bi mogli prouzročiti smetnje i proširiti strah, a ipak ne ostaviti trajne posljedice na žrtve... Ni pod kojim okolnostima ne možemo pristati na odricanje od upotrebe oružja kojim bismo osigurali brzo okončanje nereda na našim granicama. To bi spasilo britanske živote. Upotrijebit ćemo svako sredstvo koje nam osigurava znanost."

Tako se postupa s Kurdima i Afganistancima ako ste Britanac. Što se nakon toga dogodilo? Ne znamo sasvim točno. Ne znamo zašto je pred deset godina britanska vlada ustanovila nešto što se zove *Open Government Policy* kako bi operacije vlade učinila transparentnijim, i tako se približila demokraciji. Na taj način građani bi mogli shvatiti što njihova vlada radi.

Prvi čin te institucije bio je uklanjanje i vjerojatno uništenje svih dokumenata iz arhive koji su imali veze s upotrebom otrovnih plinova i zračnih snaga protiv nepokornih Arapa, tj. Kurda i Afganistanaca. Možemo biti sretni što nećemo nikada saznati kakvi su bili rezultati ove male čerčilovske vježbe.

Britanci su uspjeli u svojim naumima. Tada je bilo mnogo pregovora o razoružanju. Nakon Prvoga svjetskog rata, poduzimano je mnogo u svrhu redukcije nove ratne opasnosti, a time i oružja. Britanci su

uspjeli spriječiti svaki pokušaj zabrane upotrebe zračnih snaga protiv civila, a veliki britanski državnici su likovali. Iz internih spisa saznajemo kako je veliki britanski državnik Lloyd George 1932. godine pohvalio vladu zato što je još jednom uspjela ukloniti prepreke upotrebi zračnih snaga.

Rekao je: "Insistiramo na zadržavanju prava na bombardiranje crnaca." Da, upravo tim riječima. To je, dakle, Britanija, druga velika demokracija.

Pogledamo li druge zemlje, doći ćemo do istih zaključaka. Stoga bi bilo pogrešno opisati SAD kao carstvo zla. Naša zemlja je, igrom slučaja, najveća svjetska sila još od 1945. godine.

Područjima koja su bila unutar američkog dosega, nije bilo baš lako. Naposljetku, i mi se nalazimo ovdje u Kaliforniji zahvaljujući tome. Nekada su tu živjeli drugi narodi, mnoštvo njih. Iz nekog razloga više ih nema. Nisu otišli jer im je netko ponudio bombone. Svi mi znamo zašto ih više nema. A znamo i zašto je granica s Meksikom tamo gdje već jest. SAD je zauzeo polovicu meksičkog teritorija. Znao i zašto je pred otprilike stoljeće ubijeno nekoliko stotina tisuća Filipinaca dok smo ih "pokrštavali" i "civilizirali". Neću ni ulaziti u ono što se događalo na Karibima.

Čak i prije nego što je postala najmoćnija sila svijeta, Amerika je imala dosje sličan onome drugih sila. Moglo bi se razgovarati i o Belgijancima, Nijemcima ili Francuzima. Francuzi su se potrudili, po riječima njihovog ministra rata, oko "istrebljenja domorodačke populacije" Alžira. To je bio dio njihove misije civiliziranja i pokršćavanja.

Slažem se, dakle, s tim da bi bilo pogrešno nazvati SAD carstvom zla, i zato nikada neću rabiti takav izraz.

Kako gledate na američku intervenciju u bivšoj Jugoslaviji? Je li i to bio jedan od oblika američkog imperijalizma ili se radilo o humanitarnoj i time opravdanoj akciji?

To je duga priča. Američka politika se čitavo vrijeme mijenjala. Na samom početku SAD je gorljivo podržavao jedinstvenu Jugoslaviju. Takva je bila politika pred deset godina. Kada su se Slovenija i Hrvatska 1991. odcijepile, spremno ih je priznala Njemačka. Učinila je to kako bi nanovo učvrstila svoj položaj u regiji. Nitko tada nije

obraćao pozornost na prava srpske manjine u tom području, što je bila garancija budućih nevolja. SAD se u početku zaista protivio raspadu Jugoslavije. Nakon što su velike sile odigrale različite igre, SAD je izabrao Bosnu kao svoju šahovsku figuru. Blokiran je diplomatski proces koji je mogao biti djelotvoran, poznat kao Vance-Owenov plan. Razvili su ga bivši američki ministar vanjskih poslova Cyrus Vance i Britanac David Owen. Taj plan je imao mnoge mane, ali ako ga proučite, vidjet ćete da nije bitno drugačiji od onog pomoću kojeg su stvari privedene kraju nakon više godina klanja.

Sjedinjene Države su izvršile pritisak na bosansku vladu kako ne bi prihvatila plan. Posljedica te odluke bili su masovni zločini počinjeni sljedećih nekoliko godina. Na koncu je Amerika intervenirala i – ostatak priče znate – 1995. nametnula Daytonski sporazum. Ne znam zašto bismo te postupke nazivali humanitarnim djelovanjem. Moglo bi se raspravljati jesu li pojedini postupci bili ispravni ili pogrešni, ali tu nema nikakvih elemenata humanitarnog. U slučaju Kosova, još manje. Postoji opsežna dokumentacija i o bombardiranju Kosova su napisane brojne knjige.

Nekoliko je zanimljivih značajki pristupa tim događajima. Postoji stav krajnjeg oduševljenja zbog dolaska "novog razdoblja ljudske povijesti", razdoblja "humanitarnih intervencija" itd. Taj pristup obilježen je samohvalom. Druga značajka je sistematsko ignoriranje bogate dokumentacije o spomenutim događajima.

Izvor te dokumentacije je State Department, NATO, organizacije kao što su OSCE, promatračke misije, UN, kao i vlade zemalja protagonista. Na Zapadu, dakle, postoji bogata dokumentacija o svemu što se tamo događalo.

Ništa od svega toga nećete naći u literaturi. Samo pogledajte. Koliko mi je poznato, jedino se u mojim knjigama *New Military Humanism*, i još detaljnije u knjizi *A New Generation Draws the Line* može naći pregled događaja. U njima sam se služio postojećom dokumentacijom, a ona je veoma bogata. Što stoji u tim spisima? Izražava se nezadovoljstvo ambijentom. Tuže se kako je mjesto veoma ružno, nipošto tako lijepo kao Turska i sl. Moram napomenuti da su među zapadnom koalicijom najborbeniji bili Britanci. Oni su bili istinski oduševljeni nastavkom akcije.

Sve do siječnja 1999, dva mjeseca prije bombardiranja, britanska je vlada većinu zločina pripisivala gerilcima, Oslobođilačkoj vojsci Kosova. Prema njihovom izvještaju, gerilske grupe su prelazile granicu, vršile zločine nad srpskim stanovništvom kako bi izazvali što snažniju reakciju. Nesrazmjer srpske odmazde trebao je izazvati podršku Zapada. To je bila verzija britanske vlade.

To se događalo baš u vrijeme masakra u Račaku, događaja koji je, službeno, utjecao na promjenu mišljenja Zapada. Britanci su tada još uvijek pripisivali većinu zločina albanskim gerilcima, koje su, poput SAD-a, nazivali teroristima. Iz dokumentacije možemo vidjeti kako se sljedeća dva mjeseca ništa bitno nije promijenilo. To možete vidjeti iz dokumentacije State Departmenta i sličnih spisa. Nikakvih značajnijih promjena nije bilo...sve do povlačenja promatrača u periodu pripreme bombardiranja.

Nakon što je započelo bombardiranje, zločini su se umnožili. Ako pratite suđenja u Hagu, vidjet ćete da su se zločini o kojima se govori događali nakon bombardiranja. Čim je započelo bombardiranje, a s njime i prijetnja invazije, počele su se vršiti sve vrste zlodjela; progoni, ubojstva itd. Ne prije toga. U pričama o povratku izbjeglica kao o velikom postignuću previdi se činjenica da su ti ljudi izbjegli nakon bombardiranja. Štoga god vi mislili o njihovom povratku kućama, ne može se govoriti o humanitarnim naporima.

Sve što sam naveo su činjenice, i ne bih želio nastavljati. O svim tim postupcima možete misliti kao o dobrim ili lošim, ali oni se ne mogu nazvati humanitarnom djelatnošću.

Posljednjih mjeseci mainstream mediji kao što su CNN i San Francisco Chronicle izvještavaju o izraelskom teroru i genocidu u Iraku u kontekstu sankcija. Mislite li da je jedanaesti rujan bio početak urušavanja takvih medija!

Ne gledam CNN, pa ne mogu ni reći. Moram, doduše, priznati, da sam čitav jedan mjesec bio izložen CNN-u. Bilo je to u studenom 2001. Sa suprugom sam boravio u Indiji, a tamo je teško doći do internacionalnog tiska. Bili smo prisiljeni gledati taj davež, CNN, svake večeri. Ipak, ne mogu reći da sam primijetio to o čemu govorite. S obzirom da taj program ne pratim, teško mi je bilo što

reći. U medijima koje poznajem, a to je tisak, ne vidim nikakve promjene. Ništa ne piše o posljedicama sankcija ili o izraelskoj politici, osim kad se ispriječi na putu američkim planovima.

U skladu s tim postoje prigovori na nedavne akcije koje smetaju Cheneyevoj misiji. To je jedini primjer. U međuvremenu, zločini, uz američku pomoć, samo eskaliraju. SAD i dalje pruža vojnu i diplomatsku podršku Izraelu. Nastavlja sa ometanjem diplomatskih rješenja, baš kako je bilo i za Clintonova mandata. Već sam spomenuo rezolucije UN-a, ali postoje i mnogo gori primjeri.

Dopustite mi navesti jedan takav primjer. Ženevska konvencija ustanovljena je nakon Drugoga svjetskog rata kako bi se i formalno osudili nacistički zločini. Ugovorne stranke, među kojima je i SAD, obvezale su se na provedbu konvencije. Te su zemlje, znači, preuzele odgovornost za njeno poštivanje.

Nepoštivanje Ženevske konvencije od strane bilo koje ugovorne stranke osudilo bi se kao zločin. Konvencija se odnosi i na zemlje pod vojnom okupacijom. Pitanje je može li se to primijeniti i na okupirane teritorije u Izraelu? Tu dolazi do podjele u mišljenjima. Čitav svijet kaže "da". Izrael

kaže "ne". SAD je naravno uzdržan jer se ne može usprotiviti bitnom načelu međunarodnog zakona, uzevši u obzir okolnosti u kojima je nastao, kao dio osude nacističkih zločina. I tako SAD uzdržava svoj glas, što automatski onemogućuje provedbu. Tako nešto nije tema novinskih izvještaja, nego se predaje povijesnom zaboravu.

Još jedan primjer. U listopadu 2000, neposredno nakon početka druge intifade, Vijeće sigurnosti je još jednom glasovalo za primjenu Ženevske konvencije na okupirana područja u Izraelu. Rezultat je bio četrnaest prema nula. SAD je ostao uzdržan. Po Ženevskoj konvenciji gotovo sve što Izrael zajedno sa SAD-om radi na okupiranim teritorijima, može se nazvati protuzakonom. Promjena politike o kojoj se govori samo je iluzija, prema mom mišljenju. Politika na snazi je drugačija i dok se ona ne promjeni nastavit će se po starom.

Kako, prema vašem mišljenju, mediji predstavljaju muslimane nakon 11. rujna, i zašto to tako čine?

Tu je situacija mnogo bolja nego što sam očekivao. Pokušava se, a mislim da je to iskren napor, odvojiti zločin od muslimana kao takvih. U to se ulažu znatni naponi. Mislim da se mora odati priznanje nečemu što to zaslužuje. Muslimani se ne stigmatiziraju onako kako bi to mediji mogli učiniti. U SAD-u postoji antiarapski i antimuslimanski rasizam. To je jedini legitimni oblik rasizma, hoću reći jedini oblik rasizma koji ne morate poricati. Unatoč tome, on nije u porastu nakon 11. rujna jer se ulažu veliki naponi kako bi se strasti smirile.

Predsjednik Bush je nedavno prozvao Iran kao jednu od zemalja koje čine "osovinu zla". Prijetio je i vojnom akcijom. Koliko vam se takva akcija čini izvjesnom?

Frazu "osovina zla" smislili su Bushevi tekstopisci. Riječ "zlo" upotrebljava se uvijek kada želite zastrašiti narod, dok riječ "osovina" treba pobuditi sjećanje na naciste. Ni u kojem slučaju se ne radi o osovini. Iran i Irak su međusobno ratovali dvadeset godina. Sjeverna Koreja nema ništa više zajedničkog s tim zemljama nego što ima, npr. Francuska. Znači, ne radi se o osovini. Sjeverna Koreja se trpa u tu grupu vjerojatno zato jer je laka meta. Ako je poželite bombardirati, nikoga neće biti briga. Osim toga, oni nisu muslimani, što odmah otklanja sumnju u sustavnu borbu protiv islama. Zbog svega navedenog, stavio bih Sjevernu Koreju na stranu.

Što je s Iranom? Pogledajte malo povijesna zbivanja. Iran je u nekim periodima bio među "zlim", u drugim, pak, među "dobrim" zemljama. Govorim o proteklih pedeset godina. Iako je pratiti grafikon tih promjena. Godine 1953. Iran je predstavljao vrhunsko zlo. Zašto? Zato što su na vlasti bili konzervativni nacionalisti koji su pokušavali preuzeti kontrolu nad resursima svoje zemlje, do tada pod britanskom upravom. Uslijedio je vojni udar, vlada je zbačena, šah je ponovno došao na čelo države, a iza čitave akcije su stajali Amerikanci i Britanci.

Tijekom sljedećih dvadeset šest godina Iran je bio u grupi dobrih. Pod upravom šaha provedeni su neki od najgorih zločina u povijesti kršenja ljudskih prava. Ako pročitate izvještaje Amnesty Internationala, vidjet ćete da se nalazi na vrhu ljestvice. Bez obzira

na to, Iran je vjerno služio američkim interesima. Zauzeo je saudijske otoke, odigrao važnu ulogu u kontroliranju regije i podržavao SAD u svemu. Kao takav, bio je dobar. U tisku nećete naći izvještaje o iranskim zločinima. Predsjednik Carter se naročito divio šahu. Nekoliko mjeseci prije nego što je šah zbačen, Carter je izjavio kako je duboko impresioniran njegovom "progresivnom vladom", itd.

Iran se vratio među zle 1979. godine. Zbačen je imperijalni sistem i od tada ta zemlja ne sluša američke odredbe. U svezi Irana moram napomenuti jednu zanimljivost. Jedan od najmoćnijih lobija u SAD-u, naftni lobi, želio bi reintegrirati Iran u svjetski trgovinski sistem, ali vlada to ne dopušta. Oni ga i dalje žele kao neprijatelja.

Jedna od stvari koju autori termina "osovina zla" rade je onemogućavanje djelovanja reformističkih elemenata u Iranu, i podržavanje najreakcionarnijih klerikalnih snaga. Takvo ponašanje se smatra ispravnim, i mi se moramo zapitati zašto.

Čini mi se – ovo je samo spekulacija jer ne postoji dokumentirani dokaz – da je razlog sasvim jednostavan. On se može nazvati "utvrđivanje kredibiliteta". Svaki mafijaški boss bi vam to mogao objasniti. Ako netko zastrani mora biti kažnjen, kako bi drugi shvatili da takvo ponašanje nije dopustivo. To je glavni i službeni razlog bombardiranja Srbije i Kosova – "utvrđivanje kredibiliteta NATO-a". Ne smijete zastraniti! Morate slijediti naredbe, jer inače...

Mislim da je to glavni motiv trenutačne politike. Ne vjerujem da će SAD napasti Iran. Bilo bi to preskupo i preopasno, ali ako reakcionarni klerikalni elementi zadrže vlast, Iran neće biti integriran u svjetski sustav.

Vjerojatno će doći do napada na Irak, što je vrlo delikatna operacija. Razlozi za taj napad, u to možete biti sigurni, nemaju veze sa službenim izjavama. O tome nema zбора. Još jedan od zadataka naših intelektualaca je šutnja o pravim razlozima, koje sasvim sigurno poznaju.

Ako slušate Busha, Blaira ili Clintona oni će vam reći: "Moramo krenuti na Saddama, jer je taj tip odvratno čudovište koje je upotrijebilo kemijsko oružje protiv vlastitog naroda. Takav monstrum ne smije živjeti."

Točno. On je koristio kemijsko oružje protiv vlastitog naroda, ali tu nedostaje bitan dio: "uz pomoć i podršku tatice Busha", koji je to

držao sasvim ispravnim. On je nastavio slati pomoć Saddamu, a isto je činila i Britanija. Dugo nakon njegovih najgorih zločina koji uključuju trovanje Kurda i ostalih, SAD i Britanija nastavili su sa svojom podrškom, što podrazumijeva pomoć u proizvodnji oružja za masovno uništenje.

U to vrijeme Saddam je bio daleko opasniji nego danas. Irak je tada bio mnogo moćnija država i nitko nije prigovarao njegovim postupcima. Štoviše, početkom devedesetih, nekoliko mjeseci prije napada na Kuvajt, Bush stariji je poslao delegaciju senatora predvođenu Bobom Doleom, kasnijim predsjedničkim kandidatom republikanaca, u Irak kako bi izručili njegove pozdrave prijatelju Saddamu. Preneseno mu je koliko Bush cijeni njegov veliki doprinos i kako se ne treba obazirati na povremene kritičke komentare američkog tiska.

I u našem tisku ima onih koji ponekad zastrane, pa je tako jedan od pet tisuća dopisnika napisao nešto o Saddamovim zločinima. Preneseno mu je kako je kritički nastrojeni komentator Glasa Amerike smijenjen pa Saddam više neće morati slušati neugodne izvještaje o svojim zločinima. To je bilo samo nekoliko mjeseci prije nego što je proglašen "bagdaskom zvijeri" koja želi osvojiti svijet i tome slično.

Znamo vrlo dobro kako razlog intervencije nisu bili njegovi zločini, kao ni proizvodnja oružja masovnog uništenja.

Koji su, zapravo, razlozi intervencije? Oni su sasvim prozirni. Irak ima najveće zalihe nafte nakon Saudijske Arabije. Odavno se zna kako SAD mora učiniti nešto da preuzme kontrolu nad tim izvorima, mnogo bogatijim od onih u Kaspijskom jezeru. Logično je da SAD pokušava poreći pravo na te izvore svojim protivnicima. U ovom trenutku prednost imaju Rusija i Francuska, a SAD pokušava izmijeniti situaciju u svoju korist.

Pitanje je kako to obaviti. Radi se o osjetljivoj operaciji, jer postoji mnoštvo tehničkih problema. O tome se mnogo raspravljalo, ali to još uvijek nije najveći problem. Stvarni cilj je uspostavljanje novog režima vlasti, a taj novi režim nužno mora biti nedemokratski.

Razlog je jednostavan. Ako novi režim pokaže i najmanju sklonost demokraciji, narod će imati nekog udjela u događajima. To je značajka demokracije. Kako je većina populacije šijitska, postoji

opasnost približavanja Iranu, a to je posljednja stvar koju SAD želi. Možemo raspravljati o razlozima tog straha, ali ne možemo poreći njegovo postojanje. Sljedeći problem su Kurdi iz sjevernog Iraka, još jedna značajna grupa. Oni zahtijevaju neku vrstu autonomije. Da se tako nešto ostvari, Turska i SAD bi doslovno podivljali.

Iz svega navedenog vidi se da je potrebna uspostava režima vrlo sličnog onome Saddama Husseina, tj. vojnog režima sa sunitskom prevlašću koji će moći kontrolirati narod. Ove tendencije pokazale su se eksplicitnima. U ožujku 1991., odmah nakon Zaljevskog rata, SAD je preuzeo potpunu kontrolu regije. Tada je došlo do velike pobune šijita na jugu, pobune kojoj su se pridružili i irački generali.

Oni nisu tražili pomoć SAD-a. Jedini njihov zahtjev bio je pristup zaplijenjenom oružju. George Bush stariji imao je drugačije mišljenje. Ovlastio je svog prijatelja Saddama na upotrebu zračnih snaga kako bi se ugušila šijitska pobuna.

General Norman Schwarzkopf ispričao je kasnije kako su ga Iranci prevarili. Iako su dopustili upotrebu zračnog oružja, nisu očekivali da će ga Saddam zaista i koristiti. Prevarili su se. To dokazuje koliko je strašan Saddam Hussein. On je upotrijebio zračne snage kako bi skršio šijite i Kurde na sjeveru.

Baš u to vrijeme, Thomas Friedman, koji je tada bio diplomatski dopisnik *New York Timesa* – što znači glasnogovornik State Departmenta u *New York Timesu* – izrazio se prilično iskreno. Rekao je kako bi za SAD najbolji od svih mogućih sistema u Iraku bio neki oblik "vojne hunte sa željeznom šakom", režim sličan Saddamovom, ali s drugim imenom, jer je Saddam znao biti nezgodan. Ako se to ne može ostvariti, morali bi pokušati sa sljedećom najboljom opcijom. Ipak, spomenuta koncepcija bila bi najbolja i oni će je pokušati realizirati. Zato CIA i State Department organiziraju sastanke s generalima izbjeglim tijekom 1990-ih.

Čini se da je to ono što se planira, iako se ne radi o jednostavnom aranžmanu.

Preporučena literatura

Preporučena djela Noama Chomskog:

Noam Chomsky, *11.09.*, Jesenski i Turk, Zagreb 2002.

Noam Chomsky i Edward W. Said: *Acts of Agression: Policing Rogue States*, Seven Stories Press (Open Media Series), New York 1999.

Noam Chomsky, Howard Zinn (uvod) *American Power and the New Mandarins*, New Press, New York 1969., 2002.

Kontrolisana demokratija, CID, Podgorica, 1999. (Vintage, London 1992.).

Fateful Triangle: The United States, Israel and the Palestinians, South End Press, Cambridge MA 1999.

Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda, Seven Stories Press (Open Media Series), New York 1991., 2002.

Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies, South End Press, Cambridge MA 1989.

A New Generation Draws the Line: Kosovo, East Timor and the Standards of the West, Verso, New York 2001.

Novi militaristički humanizam: pouke Kosova, Adamić, Rijeka 2003.

Pirates and Emperors, Old and New: International Terrorism in the Real World, South End Press, Cambridge MA 1986., 2002.

Profit over People: Neoliberalism and Global Order, Seven Stories Press, New York 1999.

Propaganda i javno mišljenje: razgovori s N. Chomskym, V.B.Z., Zagreb 2002.

Rogue States: The Rule of Force in World Affairs, South End Press, Cambridge MA 2000.

Umbrella of U.S. Power: The Universal Declaration of Human Rights and the Contradictions of U.S. Policy, Seven Stories Press (Open Media Series), New York 1999.

Understanding Power: The Indispensable Chomsky, priredili Peter Mitchell i John Schoeffel, New Press, New York 2002.

Year 501: The conquest Continues, South End Press, New York 1993.

Stari i novi svjetski poredci (u pripremi), Jesenski i Turk, Zagreb 2003.

Od drugih autora preporučujemo:

Ziauddin Sardar i Merryl Wyn Davies: *Zašto ljudi mrze Ameriku*,
Jesenski i Turk, Zagreb 2003.

O autoru

Noam Chomsky je svjetski priznati politički aktivist, pisac i profesor na odsjeku za lingvistiku i filozofiju na Massachusetts Institute of Technology.

Rođen je 7. prosinca 1928. u Filadelfiji. Studentske i postdiplomske godine proveo je na University of Pennsylvania, gdje je 1955. postigao doktorat iz lingvistike. Još kao asistent dovršio je svoju disertaciju pod naslovom "Transformational Analysis". Najznačajnije teze nalaze su u monografiji *Syntactic Structure*, objavljenoj 1957. Bio je to dio opširnijeg rada pod naslovom *The Logical Structure of Linguistic Theory*, koji je u obliku šapirografiranih kopija kružio već 1955. a objavljen je 1975.

Chomsky je počeo predavati na Massachusetts Institute of Technology 1955. godine, a 1961. dobiva mjesto redovnog profesora na odsjeku za moderne jezike i lingvistiku (danas odsjek za lingvistiku i filozofiju). Tijekom 1958. i 1959. boravio je na Institute for Advanced Study na Princetohu, New Jersey. Održao je seriju počasnih predavanja kao što su John Locke Lectures na Oxfordu 1969; Bertrand Russell Memorial Lecture na Cambridgeu 1970; Nehru Memorial Lecture u New Delhiju 1972; Huizinga Lecture u Leidenu 1977. i mnoga druga. Dobitnik je brojnih nagrada i počasti.

Noam Chomsky je autor brojnih knjiga. Jedna od najnovijih, 11. 09., objavljena je u dvadeset šest zemalja.

O priređivačima

JOHN JUNKERMAN, autor dokumentarnih filmova, pisac i urednik nastanjen u Tokyju, rođen je u Milwaukeeju 1952. Redatelj je filma "Power and Terror; Noam Chomsky in Our Times". Junkermann je režirao brojne filmove o Japanu, kao što su "Hellfire: A Journey from Hiroshima" i "Uminchu: The Old man and the East China Sea" (oba u distribuciji First Run/Icarus Films). Producirao je i režirao "The Mississippi; River of Song", smitsonijansku seriju o američkoj narodnoj glazbi (u distribuciji Acorn Media). Urednik je knjige *The History of Japanese Photography* (Yale University Press, 2003).

TAKEI MASAOKAZU, rođen je u Osaki 1961. Upravlja nakladničkom kućom Little More iz Tokyja. U dobi od 28 godina osniva Little More kao multižanrovsku izdavačku i produkcijsku kuću. Njegov posljednji projekt, tromjesečnik o vizualnim umjetnostima *Foil*, pokrenut je u siječnju 2003.

Table of Contents

[Uvod](#)

[DIO PRVI](#)

[Intervju sa Noamom Chomskim povodom filma Moć i teror](#)

[DRUGI DIO](#)

[Američko oružje, ljudska prava i društveno zdravlje](#)

["Zašto nas mrže, a tako smo dobri?"](#)

[Sa Azmi Bisharom na Zapadnoj obali*](#)

[Palestina i pristranost medija](#)

[Što bismo trebali napraviti?](#)

[Sjedinjene Države i svijet](#)

[Preporučena literatura](#)

[O autoru](#)

[O priređivačima](#)